Нэгдсэн сэргээгдэх эрчим хүчний төслийн Байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийн олон улсын үнэлгээ (ESIA)

180 МВт-ын салхин цахилгаан станц ба батарей хуримтлуурын систем, Цогтцэций сум, Монгол Улс

Бүлэг 2. Бодлого, эрх зүй, захиргааны орчин

Захиалагч	Огноо	Лавлах дугаар
Net Zero Energy LLC (MCS ба URECA)	2026 оны 11 сарын 2	0747189

БАРИМТ БИЧГИЙН МЭДЭЭЛЭЛ

Доорх мэдээлэл нь нүүр хуудас болон үндсэн хуудасны хөл хэсэгт автоматаар харагдана. АНХААРУУЛГА: Энэ хүснэгтийг баримт бичгээс хасаж БОЛОХГҮЙ.

Үзүүлэлт	Мэдээлэл
БАРИМТ БИЧГИЙН ГАРЧИГ	Нэгдсэн сэргээгдэх эрчим хүчний төслийн Байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийн олон улсын үнэлгээ (ESIA)
БАРИМТ БИЧГИЙН ДЭД ГАРЧИГ	180 МВт-ын салхин цахилгаан станц ба батарей хуримтлуурын систем, Цогтцэций сум, Монгол Улс
ТӨСЛИЙН ДУГААР	0747189
ОГНОО	2026 оны 11 сарын 2
ХУВИЛБАР	05
ЗОХИОГЧ	ERM-Hong Kong, Limited
ЗАХИАЛАГЧИЙН НЭР	Net Zero Energy LLC (MCS ба URECA)

БАРИМТ БИЧГИЙН ТҮҮХ

Хувилбар	Засвар	Зохиогч	Хянасан	ERM-ийн баталсан (нэр)	Огноо	Тайлбар
Хувилбар	00	Олон зохиогч	Tom Glenwright	Craig Reid	2025 оны 11 сарын 28	Төсөл
Хувилбар	01	Олон зохиогч	Tom Glenwright	Craig Reid	2025 оны 12 сарын 19	NZE-ийн саналыг тусгасан
Хувилбар	02	Олон зохиогч	Tom Glenwright	Craig Reid	2026 оны 05 сарын 08	IFC-ийн саналыг тусгасан
Хувилбар	03	Олон зохиогч	Tom Glenwright	Craig Reid	2026 оны 05 сарын 15	Эцсийн. NZE-ийн саналыг тусгасан
Хувилбар	04	Олон зохиогч	Tom Glenwright	Craig Reid	2026 оны 10 сарын 16	Эцсийн. Олон улсын санхүүгийн байгууллагуудын (IFI) саналыг тусгасан
Хувилбар	05	Олон зохиогч	Tom Glenwright	Craig Reid	2026 оны 11 сарын 2	Эцсийн. Олон улсын санхүүгийн байгууллагуудын (IFI) саналыг тусгасан

ГАРЫН ҮСГИЙН ХУУДАС

Нэгдсэн сэргээгдэх эрчим хүчний төслийн Байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийн олон улсын үнэлгээ (ESIA)

180 МВт-ын салхин цахилгаан станц ба батарей хуримтлуурын систем, Цогтцэций сум, Монгол Улс

Бүлэг 2. Бодлого, эрх зүй, захиргааны орчин

0747189

[гарын үсэг]

Craig A. Reid Түнш

ERM-Hong Kong, Limited 2507 One Harbourfront, 18 Tak Fung Street, Хонконг Утас: +852 2271 3000 Факс: +852 3015 8052

© Зохиогчийн эрх 2026, The ERM International Group Limited болон/эсвэл түүний охин компаниуд (“ERM”). Бүх эрх хуулиар хамгаалагдсан. ERM-ийн урьдчилсан бичгээр өгсөн зөвшөөрөлгүйгээр энэхүү бүтээлийн аль ч хэсгийг ямар нэг хэлбэр, аргаар хуулбарлах, дамжуулахыг хориглоно.

АГУУЛГА

Дугаар	Гарчиг
2.	БОДЛОГО, ЭРХ ЗҮЙ, ЗАХИРГААНЫ ОРЧИН
2.1	ЕРӨНХИЙ ТОЙМ
2.2	ҮНДЭСНИЙ ЗАХИРГААНЫ ШААРДЛАГА
2.2.1	Зохицуулалтын үндэс
2.2.2	Байгаль орчны хууль тогтоомж
2.2.3	Монгол Улс дахь БОНБҮ-ний үйл явцын тойм
2.3	МОНГОЛ УЛСЫН ЗОХИЦУУЛАХ БАЙГУУЛЛАГУУД
2.4	ОЛОН УЛСЫН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ОРЧИН
2.4.1	IFC-ийн Байгаль орчин, нийгмийн тогтвортой байдлын гүйцэтгэлийн стандартууд (2012)
2.4.2	Дэлхийн банкны EHS-ийн ерөнхий удирдамж (2007)
2.4.3	Хуримтлагдсан нөлөөллийн үнэлгээ ба менежментийн сайн туршлагын гарын авлага: Хөгжиж буй зах зээл дэх хувийн хэвшилд зориулсан удирдамж, 2013
2.4.4	IFC Оролцогч талуудын оролцоо: Хөгжиж буй зах зээлд бизнес эрхэлдэг компаниудад зориулсан сайн туршлагын гарын авлага, 2007
2.4.5	IFC Сайн туршлагын зөвлөмж: Гүйцэтгэгчдийн байгаль орчин, нийгмийн гүйцэтгэлийг удирдах нь, 2017
2.4.6	IFC ба EBRD-ийн “Ажилчдын байр: үйл явц ба стандарт” удирдамж
2.4.7	IFC Сайн туршлагын гарын авлага: Хамгаалалтын хүчнийг ашиглах нь, 2017
2.4.8	IFC Төслийн нөлөөлөлд өртсөн олон нийтийн гомдлыг шийдвэрлэх нь, 2009
2.4.9	IFC Нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулах гарын авлага, 2002 ба Газар чөлөөлөлт ба албадан нүүлгэн шилжүүлэлтийн сайн туршлагын гарын авлага, 2023
2.4.10	IFC Сайн туршлагын зөвлөмж: Орчин үеийн боолчлолтой холбоотой эрсдэлийг удирдах нь, 2018
2.4.11	IFC Жендэрт суурилсан хүчирхийлэл ба дарамтыг шийдвэрлэх нь: Хувийн хэвшилд зориулсан шинээр бий болж буй сайн туршлага, 2020
2.4.12	НҮБ-ын Хамгаалалт ба хүний эрхийн сайн дурын зарчмууд
2.4.13	EBRD-ийн Байгаль орчин, нийгмийн бодлого (2024)
2.4.14	ADB-ийн Байгаль орчин, нийгмийн хүрээ баримт бичиг (2024)
2.5	ОЛОН УЛСЫН ГЭРЭЭ, КОНВЕНЦУУД
2.5.1	Монреалийн протокол, 1990
2.5.2	Биологийн төрөл зүйлийн тухай конвенц, 1992
2.5.3	Базелийн конвенц, 1989
2.5.4	Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай Киотогийн протокол (UNFCCC)
2.5.5	НҮБ-ын Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай суурь конвенцийн Парисын хэлэлцээр
2.5.6	Ажилчдад нөхөн олговор олгох (осол) тухай конвенц, 1925

Дугаар	Гарчиг
2.5.7	Нүүдлийн зэрлэг амьтдыг хамгаалах тухай конвенц, 1991
2.5.8	Эрчим хүчний хэмнэлт ба холбогдох байгаль орчны асуудлын тухай Эрчим хүчний хартийн протокол, 1994
2.5.9	Удаан задардаг органик бохирдуулагчийн тухай Стокгольмын конвенц, 2001
2.6	ХОЛБОГДОХ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ СТАНДАРТУУД
2.6.1	Агаарын чанарыг хамгаалах ба хяналт шинжилгээний стандартууд
2.6.2	Хөрс хамгаалалттай холбоотой стандартууд
2.6.3	Усны объектыг хамгаалахтай холбоотой стандартууд
2.6.4	Хөдөлгүүрийн утаа ялгаруулалттай холбоотой стандартууд
2.7	ОЛОН УЛСЫН САЛБАРЫН САЙН ТУРШЛАГЫН УДИРДАМЖУУД
2.8	МОНГОЛ УЛСЫН ЯЛГАРЛЫН УДИРДАМЖУУД
2.8.1	Агаарт ялгарах бохирдол
2.8.2	Дуу чимээний түвшний үзүүлэлтүүд
2.8.3	Усны чанар

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Дугаар	Гарчиг
Хүснэгт 2-1	IFC-ийн гүйцэтгэлийн стандартуудын тойм
Хүснэгт 2-2	EBRD-ийн байгаль орчин, нийгмийн шаардлагын тойм
Хүснэгт 2-3	ADB-ийн байгаль орчин, нийгмийн стандартуудын тойм
Хүснэгт 2-4	Олон улсын гэрээ, конвенцууд
Хүснэгт 2-5	Агаарт ялгарах бохирдол (MNS 4585:2016)
Хүснэгт 2-6	Дуу чимээний түвшин (MNS 4585:2016)
Хүснэгт 2-7	Усны чанарын үзүүлэлтүүд

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Дугаар	Гарчиг
Зураг 2-1	Монгол Улс дахь БОНБҮ-ний үйл явцын хураангуй
Зураг 2-2	Монгол Улсын засаг захиргааны нэгж
Зураг 2-3	IFC-ийн гүйцэтгэлийн стандартууд

ТОВЧИЛСОН ҮГ, ТОВЧЛОЛ

Товчлол	Тайлбар
AADT	Жилийн дундаж хоногийн хөдөлгөөн (Annual Average Daily Traffic)
[redacted]	[redacted]
AIS	Агаарын тусгаарлагчтай хуваарилах байгууламж (Air Insulated Switchgear)
ALARP	Боломжийн хэрээр хамгийн бага түвшинд (As Low As Reasonably Practicable)
AoI	Нөлөөллийн бүс (Area of Influence)
APLIC	Шувуу ба цахилгаан шугамын харилцан нөлөөллийн хороо (Avian Powerline Interaction Committee)
БХС (BESS)	Батарей хуримтлуурын систем (Battery Energy Storage System)
BMP	Биологийн олон янз байдлын менежментийн төлөвлөгөө (Biodiversity Management Plan)
BOD	Хүчилтөрөгчийн биохимийн хэрэгцээ (biochemical oxygen demand)
CAF	Төв Азийн нүүдлийн зам (Central Asian Flyway)
CAQMP	Барилгын үеийн агаарын чанарын менежментийн төлөвлөгөө (Construction Air Quality Management Plan)
CCRA	Уур амьсгалын өөрчлөлтийн эрсдэлийн үнэлгээ (Climate Change Risk Assessment)
CD	Олон нийтийн хөгжил (Community Development)
CH	Эгзэгтэй амьдрах орчин (Critical Habitat)
CHA	Эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээ (Critical Habitat Assessment)
CIA	Хуримтлагдсан нөлөөллийн үнэлгээ (Cumulative Impact Assessment)
CIP	Уур амьсгалын нөлөөллийн платформ (Climate Impact Platform)
CITES	Устах аюулд орсон зэрлэг амьтан, ургамлын олон улсын худалдааны тухай конвенц
CLO	Олон нийттэй харилцах ажилтан (Community Liaison Officer)
CMIP6	Загваруудын харьцуулалтын хамтарсан төсөл, 6-р үе шат (Coupled Model Intercomparison Project Phase 6)
CMS	Нүүдлийн зэрлэг амьтдыг хамгаалах тухай конвенц (Conservation of Migratory Species of Wild Animals)
CO	Нүүрстөрөгчийн дутуу исэл (Carbon monoxide)
COD	Хүчилтөрөгчийн химийн хэрэгцээ (chemical oxygen demand)
CR	Устаж байгаа (critically endangered)
CRM	Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал (Citizen’s Representative Meeting)
CRM	Мөргөлдөх эрсдэлийн загвар (Collision Risk Model)
CSMP	Хүйтний стрессийн менежментийн төлөвлөгөө (Cold Stress Management Plan)
DEIA	Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ (БОННҮ) (Detailed Environmental Impact Assessment)
DFID	Олон улсын хөгжлийн газар (International Development)

Товчлол	Тайлбар
DSF	Хөгжлийг дэмжих сан (Development Support Fund)
E&S	Байгаль орчин ба нийгэм (Environmental and Social)
EAAA	Экологийн хувьд тохиромжтой шинжилгээний талбай (Ecologically Appropriate Area of Analysis)
EAAF	Зүүн Ази–Австралийн нүүдлийн зам (East Asian-Australasian Flyway)
EBRD	Европын Сэргээн босголт, хөгжлийн банк (European Bank for Reconstruction and Development)
EC	Цахилгаан дамжуулах чанар (Electrical Conductivity)
EEO	Тархалтын хүрээ (Extent of Occurrence)
EHS	Байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй байдал (Environment, Health and Safety)
EIA	Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ (Environmental Impact Assessment)
EN	Устаж болзошгүй (Endangered)
EPC	Зураг төсөл, ханган нийлүүлэлт, барилга угсралт (Engineering Procurement and Construction)
EPRP	Онцгой байдлын бэлэн байдал, хариу арга хэмжээний төлөвлөгөө (Emergency Preparedness and Response Plan)
ERM	ERM-Hong Kong, Limited
ESA	Европын сансрын агентлаг (European Space Agency)
ESIA	Байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээ (Environmental and Social Impact Assessment)
ESMP	Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн төлөвлөгөө (Environmental and Social Management Plan)
ESMS	Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн тогтолцоо (Environment and Social Management System)
ETI	Ёс зүйтэй худалдааны санаачилга (Ethical Trading Initiative)
FERP	Үерийн онцгой байдлын хариу арга хэмжээний төлөвлөгөө (Flood Emergency Response Plan)
FFDI	Артурын ойн түймрийн аюулын индекс (Arthur Forest Fire Danger Index)
FGD	Фокус бүлгийн ярилцлага (focus group discussion)
FPIC	Чөлөөт, урьдчилсан, мэдээлэлд суурилсан зөвшөөрөл (Free, Prior and Informed Consent)
GBV	Жендэрт суурилсан хүчирхийлэл (Gender-based violence)
GCD	Дэлхийн уур амьсгалын мэдээллийн сан (Global Climate Database)
GHG	Хүлэмжийн хий (Green House Gas)
GIIP	Олон улсын салбарын сайн туршлага (good international industry practice)
GIS	Газарзүйн мэдээллийн систем (Geographic Information System)
GM	Гомдол барагдуулах механизм (grievance mechanism)
GPN	Энэхүү Сайн туршлагын зөвлөмж (This Good Practice Note)
GRM	Гомдол барагдуулах механизм (Grievance Redress Mechanism)

Товчлол	Тайлбар
HCO	Бикарбонат (Bicarbonate)
HSEQ	Эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, байгаль орчин, чанар (Health, Safety, Environment, and Quality)
HSMP	Халууны стрессийн менежментийн төлөвлөгөө (Heat Stress Management Plan)
HSS	Эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, хамгаалалт (Health, Safety and Security)
HSSE	Эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, хамгаалалт, байгаль орчин (Health, Safety, Security and Environment)
HVAC	Халаалт, агаар сэлгэлт, агааржуулалт (Heating, Ventilation, and Air Conditioning)
IA	Нөлөөллийн үнэлгээ (Impact Assessment)
IAQM	Агаарын чанарын менежментийн хүрээлэн (Institute of Air Quality Management)
IBA	Шувуу ба биологийн олон янз байдлын чухал газар нутаг (Important Bird and Biodiversity Areas)
IBAT	Биологийн олон янз байдлын нэгдсэн үнэлгээний хэрэгсэл (Integrated Biodiversity Assessment Tool)
IFC	Олон улсын санхүүгийн корпораци (International Finance Corporation)
ILO	Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага (International Labour Organisation)
IMAR	Өвөр Монголын өөртөө засах орон (Inner Mongolia Autonomous Region)
IPA	Ургамлын чухал газар нутаг (Important Plant Areas)
ISMP	Түрэмгий зүйлийн менежментийн төлөвлөгөө (Invasive Species Management Plan)
IUCN	Байгаль хамгаалах олон улсын холбоо (International Union for Conservation of Nature)
KBA	Биологийн олон янз байдлын түлхүүр газар нутаг (Key Biodiversity Areas)
KII	Гол мэдээлэгчтэй хийсэн ярилцлага (Key Informant Interview)
LC	Анхааралд өртөхөөргүй (Least Concern)
LiDAR	Лазерын тусламжтай зай хэмжих, илрүүлэх технологи (Light Detection and Ranging)
LLC	Хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани (ХХК) (Limited Liability Company)
LO	Газрын даамал (Land Officer)
LRP	Амьжиргааг сэргээх төлөвлөгөө (Livelihood Restoration Plan)
LRP	Амьжиргааг сэргээх төлөвлөгөө (Livelihood Restoration Plan)
LVIA	Ландшафт ба харагдах байдлын нөлөөллийн үнэлгээ (Landscape & Visual Impact Assessment)
MCS	Mongolian Consulting Service
MECC	Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яам (Ministry of Environment and Climate Change)
MNS	Монгол Улсын үндэсний стандарт (Mongolian National Standard)
MRIA	Монголын сэргээгдэх эрчим хүчний үйлдвэрлэгчдийн холбоо (Mongolian Renewables Industries Association)

Товчлол	Тайлбар
MRL	Монгол орны Улаан данс (Mongolian Red List)
MSDS	Материалын аюулгүй байдлын мэдээллийн хуудас (Material Safety Data Sheet)
MW	Мегаватт (Mega Watt)
MWEA	Монголын салхины эрчим хүчний холбоо (Mongolian Wind Energy Association)
NASA	АНУ-ын Үндэсний агаар, сансрын судалгааны газар (National Aeronautic Space Administration)
NDC	Үндэсний тодорхойлсон хувь нэмэр (Nationally Determined Contributions)
NDC	Үндэсний диспетчерийн төв (National Dispatching Centre)
NE	Үнэлэгдээгүй (not evaluated)
NGO	Төрийн бус байгууллага (Non-governmental Organization)
NH4+	Аммони (Ammonium)
NO2	Азотын давхар исэл (Nitrogen dioxide)
NO2-	Нитрит (Nitrite)
NO3-	Нитрат (Nitrate)
NOAA	Агаар мандлын холбоо (Atmospheric Association)
NPTG	Цахилгаан дамжуулах үндэсний сүлжээ ТӨХК (National Power Transmission Grid Company)
NPTG	Цахилгаан дамжуулах үндэсний сүлжээ ТӨХК (National Power Transmission Grid Company)
NREC	Сэргээгдэх эрчим хүчний үндэсний төв (The National Renewable Energy Centre)
NSR	Дуу чимээнд мэдрэг хүлээн авагч (Noise sensitive receiver)
NT	Ховордож болзошгүй (Near threatened)
NZE	Net Zero Energy LLC
O&M	Ашиглалт ба засвар үйлчилгээ (Operation and Maintenance)
ЦДАШ (OHL)	Цахилгаан дамжуулах агаарын шугам (Overhead Transmission Line)
OHS	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй (Occupational Health and Safety)
OT	Оюу толгой (Oyu Tolgoi)
PA	Тусгай хамгаалалттай газар нутаг (protected area)
PAD	Төслийн нөлөөлөлд өртсөн засаг захиргааны нэгжүүд (project affected districts)
PAPs	Төслийн нөлөөлөлд өртсөн иргэд (Project Affected Persons)
PI, mg/L	Фосфат (Phosphate)
PM	Тоосонцор (Particulate matter)
POP	Удаан задардаг органик бохирдуулагч (persistent organic pollutants)
PPA	Цахилгаан эрчим хүч худалдах, худалдан авах гэрээ (Power Purchase Agreement)
PPE	Хувийн хамгаалах хэрэгсэл (Personal protective equipment)
PS	Гүйцэтгэлийн стандартууд (Performance Standards)

Товчлол	Тайлбар
RAP	Нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө (Resettlement Action Plan)
RCIA	Хуримтлагдсан нөлөөллийн шуурхай үнэлгээ (Rapid Cumulative Impact Assessment)
RCS	Бодит тохиолдлын хувилбар (Real Case Scenario)
RILI	Хур тунадаснаас үүдэх хөрсний гулсалтын индекс (rainfall-induced landslide index)
RoW	Шугамын зурвас газар (Right of Way)
SCADA	Хянах удирдах, өгөгдөл цуглуулах систем (Supervisory Control and Data Acquisition)
SNH	Шотландын байгалийн өв (Scottish Natural Heritage)
SO	Нийгмийн асуудал хариуцсан ажилтан (Social Officer)
SO2	Хүхрийн давхар исэл (Sulphur dioxide)
SO4	Сульфат (Sulphate)
SPA	Дархан цаазат газар (Strictly Protected Area)
SRTM	Шаттл радарын байр зүйн зураглалын төсөл (Shuttle Radar Topography Mission)
STE	Шүдлэг арын ирмэг (Serrated Trailed Edge)
TDS	Нийт ууссан бодис (Total Dissolved Solids)
TIP	Хүн худалдаалах гэмт хэрэг (Trafficking in Persons)
TL	Цахилгаан дамжуулах шугам (Transmission Line)
TNC	Байгаль хамгаалах нийгэмлэг (The Nature Conservancy)
TOR	Ажлын даалгавар (Terms of Reference)
UNEP	НҮБ-ын Байгаль орчны хөтөлбөр (United Nations Environmental Programme)
UNFCCC	Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай НҮБ-ын суурь конвенц (United Nations Framework Convention on Climate Change)
USD	Америк доллар (United States dollars)
UV	Хэт ягаан туяа (Ultra-violet)
VEC	Үнэ цэнэтэй байгаль орчин, нийгмийн бүрэлдэхүүн хэсэг (Valued Environmental and Social Components)
VP	Ажиглалтын цэг (Vantage Point)
VU	Эмзэг (Vulnerable)
WBG	Дэлхийн банкны групп (World Bank Group)
WBGT	Нойтон бөмбөлөг ба бөмбөрцөг термометрийн температур (Wet Bulb Globe Temperature)
WCS	Хамгийн муу тохиолдлын хувилбар (Worst Case Scenario)
WCS	Зэрлэг амьтан хамгаалах нийгэмлэг (Wildlife Conservation Society)
WHO	Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага (World Health Organisation)
WPF	Салхин цахилгаан станц (Wind Power Farm)

Товчлол	Тайлбар
WPFW	Номхон далайн баруун хэсгийн нүүдлийн зам (West Pacific Flyway)
WRI	Дэлхийн нөөцийн хүрээлэн (World Resource Institute)
WSDI	Дулаан үеийн үргэлжлэх хугацааны индекс (Warm spell duration index)
СЦҮ (WTG)	Салхин цахилгаан үүсгүүр (Wind Turbine Generator)
WWF	Дэлхийн байгаль хамгаалах сан (World Wide Fund for Nature)

2. БОДЛОГО, ЭРХ ЗҮЙ, ЗАХИРГААНЫ ОРЧИН

2.1 ЕРӨНХИЙ ТОЙМ

Олон улсын зээлдүүлэгчид оролцож байгаа тул Төсөлд хамаарах зохицуулалтын орчин нь үндэсний хууль тогтоомж, компанийн өөрийн бодлого, удирдамж, мөн олон улсын стандарт, удирдамжаас бүрдэнэ. Эдгээр нэмэлт олон улсын стандарт, удирдамжийг төлөвлөлт, хөгжүүлэлт, барилга угсралт, ашиглалт болон татан буулгах бүх үйл ажиллагааны турш баримтална. Энэ бүлэгт Төсөлд хамаарах үндэсний болон олон улсын эрх зүйн шаардлагын хураангуйг танилцуулна.

2.2 ҮНДЭСНИЙ ЗАХИРГААНЫ ШААРДЛАГА

2.2.1 Зохицуулалтын үндэс

2.2.1.1 Үндсэн хууль, 1992

Монгол Улсын Үндсэн хууль (1992)-д Монгол Улсын газар, түүний хэвлий, ой, ус, амьтан, ургамал болон байгалийн бусад баялаг гагцхүү ард түмний мэдэл, төрийн хамгаалалтад байна гэж заасан. Монгол Улсын иргэний эрх, эрх чөлөөг тунхагласан бөгөөд үүнд “эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах” эрх багтана.

2.2.1.2 Монгол Улсын Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030

Монгол Улсын Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030-ийг Улсын Их Хурлын 2016 оны 19 дүгээр тогтоолоор батлсан. Энэхүү бодлогын гол зорилтын нэг нь нийт эрчим хүчний үйлдвэрлэлд сэргээгдэх эрчим хүчний оруулах хувь нэмрийг нэмэгдүүлэх, Монгол Улсын дэд бүтцийг эрчим хүчний шинэ эх үүсвэрийн хэрэглээг дэмжихэд бэлэн болгох явдал юм. Сэргээгдэх эрчим хүчний үйлдвэрлэлийг гурван үе шаттай нэмэгдүүлэхээр зорьсон:

- I үе шат (2016–2020): сэргээгдэх эрчим хүчний эзлэх хувь 20%
- II үе шат (2021–2025): сэргээгдэх эрчим хүчний эзлэх хувь 25%
- III үе шат (2026–2030): сэргээгдэх эрчим хүчний эзлэх хувь 30%

Түүнчлэн бодлогын Уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох бүлэгт эрчим хүчний үйлдвэрлэл, хэрэглээнд нүүрстөрөгчийн ялгарлыг бууруулах байгальд ээлтэй дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлэхийг санал болгосон.

2.2.1.3 Эрчим хүчний талаар төрөөс баримтлах бодлого, 2015

Эрчим хүчний талаар төрөөс баримтлах бодлогыг Улсын Их Хурлын 2015 оны 6 сарын 19-ний өдрийн 63 дугаар тогтоолоор батлсан. Бодлогын баримт бичигт байгаль орчны тогтвортой байдал, ногоон өсөлтийг дэмжих тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд “Говьтек-Азийн нэгдсэн сүлжээ” санаачилгыг бүс нутгийн орнуудтай хамтран хэрэгжүүлэх, сэргээгдэх эрчим хүчний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлж, Зүүн хойд Ази руу цахилгаан эрчим хүч экспортлох арга хэмжээг тусгасан. Мөн суурилагдсан хүчин чадалд сэргээгдэх эрчим хүчний эзлэх хувийг 2020 онд 20%, 2030 онд 30% хүргэх; сэргээгдэх эрчим хүчинд хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх таатай эрх зүй, татварын орчин бүрдүүлэх; сэргээгдэх эрчим хүчний үйлдвэрлэлийг дэмжих санхүүжилтийн механизм бий болгохыг зорьсон.

Эрчим хүчний салбарын төрийн бодлогын баримт бичигт нийцэх байдлын хувьд Төсөл нь Эрчим хүчний талаар төрөөс баримтлах бодлогод заасан зорилтуудыг хангаж байна.

2.2.1.4 Шинэ сэргэлтийн бодлого, 2021

Шинэ сэргэлтийн бодлогыг Улсын Их Хурал 2021 оны 12 сарын 31-нд баталсан. Энэ нь дэлхийн цар тахлын дараа ойрын арван жилд улсын эдийн засгийг сэргээх, "Алсын хараа 2050" урт хугацааны бодлогын зорилтод хүрэх замд чиглэсэн дунд хугацааны эдийн засгийн бодлого юм. Бодлого нь Монгол Улсын эдийн засгийн тогтвортой байдал, өсөлтийг дэмжих харилцан уялдаатай зургаан чиглэлд төвлөрсөн: эрчим хүчний сэргэлт; боомтын сэргэлт; аж үйлдвэржилтийн сэргэлт; хот, хөдөөгийн сэргэлт; ногоон хөгжлийн сэргэлт; төрийн үр ашгийн сэргэлт. Эрчим хүчний сэргэлтийн стратеги нь Монгол Улсыг бүс нутгийн эрчим хүчний сүлжээнд нэгтгэж, импортын эрчим хүчнээс хамаарах хамаарлыг бууруулахыг зорьдог. Бодлогын зорилтод хүрэхийн тулд Шинэ сэргэлтийн бодлого нь төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг эрчимжүүлэх, бизнесийн илүү таатай орчин бүрдүүлэх, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулах, төсвийн шинэчлэл хэрэгжүүлэхийг зорьж байна.

2.2.1.5 Эрчим хүчний тухай хууль, 2001

2001 онд батлагдсан Эрчим хүчний тухай хууль нь эрчим хүчний үйлдвэрлэл, дамжуулалт, түгээлт, диспетчерийн зохицуулалт, хангамжийг зохицуулдаг. Мөн энэ хуулиар Эрчим хүчний зохицуулах газрыг байгуулсан.

Улсын Их Хурлын 2011 оны 12 сарын 9-нд баталсан Эрчим хүчний тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт болон Засгийн газрын 2012 оны 2 сарын 15-ны өдрийн 49 дүгээр тогтоолын дагуу Эрчим хүчний зохицуулах газрыг Эрчим хүчний зохицуулах хороо болгон өөрчлөн зохион байгуулсан. Хуулийн дагуу Эрчим хүчний зохицуулах хороо нь эрчим хүчний үйлдвэрлэл, дамжуулалт, түгээлт, диспетчерийн зохицуулалт, хангамжийг зохицуулах үүрэгтэй.

2.2.2 Байгаль орчны хууль тогтоомж

NZE нь Төслийг хэрэгжүүлэх, ашиглах явцад байгаль орчныг хамгаалах, тогтвортой ашиглахтай холбоотой Монгол Улсын хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөх ёстой. Холбогдох хуулиудыг доор жагсааж, тайлбарлав:

2.2.2.1 Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, 1995

Энэ хуулийн зорилт нь хүний эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг хангах, экологийн тэнцвэртэй нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийг хангах, байгалийн баялгийг зохистой ашиглах, өнөө ба ирээдүй хойч үеийнхэнд зориулан байгаль орчныг хамгаалахын тулд төр, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хоорондын харилцааг зохицуулахад оршино.

Хууль нь үүргээ үл тоомсорлон байгаль орчинд сөрөг нөлөөлөл учруулсан нь тогтоогдсон этгээд тухайн нөлөөллийг нөхөн төлөх, сэргээн засварлах зардлыг хариуцах хариуцлагын механизмыг тогтоосон.

Байгалийн баялгийн өмчлөл, байгаль орчныг хамгаалахын хувьд аж ахуйн нэгж, байгууллага гэрээ, тусгай зөвшөөрөл, эрхийн бичгийн дагуу холбогдох төлбөр төлж, байгалийн баялгийг ашиглаж болно (6.2 дугаар зүйл).

Байгаль орчны аудитыг хоёр жил тутам хийх бөгөөд аж ахуйн нэгж (өөрөөр хэлбэл NZE) байгаль орчны аудитын тайланд зөвлөсөн арга хэмжээг хэрэгжүүлж, түүний хэрэгжилтийн тайланг аудитын тайланд заасан хугацаанд аймгийн Байгаль орчны газарт хүргүүлнэ (10.1 дүгээр зүйл).

Байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн баялгийг ашиглахтай холбогдсон аж ахуйн нэгжийн үүрэг:

- Хүн амын эрүүл, аюулгүй орчныг хангах, байгаль орчныг хамгаалах зорилгоор аж ахуйн нэгж нь энэ хуулийн 20.1.7-д заасан, ялгаруулж буй хорт болон аюултай

бодисын агууламж, байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийн түвшний холбогдох стандартын үзүүлэлтийг мөрдөх бөгөөд тогтоосон хязгаараас хэтэрсэн тохиолдолд байгаль орчинд учруулсан хохирлыг өөрийн зардлаар арилгана (20.3 дугаар зүйл);
- Төслийн барилга угсралт, ашиглалтын явцад үүссэн хог хаягдлыг Цогтцэций сумын Засаг даргын баталсан тодорхой цэгт (17.2.6 дугаар зүйл), батлагдсан аргачлалын дагуу (21.3.1 дүгээр зүйл) зайлуулах бөгөөд хог хаягдлыг үүсгэвэрт нь ангилж, зориулалтын саванд цуглуулж, тусгайлан тоноглосон тээврийн хэрэгслээр тээвэрлэнэ (21.3.2 дугаар зүйл);
- Байгалийн баялгийг ашигласан тохиолдолд аж ахуйн нэгж газар болон байгаль орчныг нөхөн сэргээх, хадгалах, сайжруулах арга хэмжээ авна (25.1 дүгээр зүйл).

Аж ахуйн нэгж нь Төслийн барилга угсралт, ашиглалтын явцад байгаль орчин, байгалийн баялгийг хамгаалах үүрэгтэй бөгөөд үүнд байгаль орчны стандарт, хязгаарлалт, хууль тогтоомж, журмыг мөрдөх, тэдгээрийн хэрэгжилтэд дотооддоо хяналт тавих зэрэг орно (31.2 дугаар зүйл). Мөн аж ахуйн нэгж нь үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэх явцдаа байгаль орчинд хаясан хорт бодис, сөрөг нөлөөлөл, хог хаягдлын бүртгэл хөтөлж, хорт химийн бодис, сөрөг нөлөөлөл, хог хаягдлыг бууруулах, арилгах талаар авсан арга хэмжээний тайлан бичиж, мэдээлэл цуглуулан холбогдох байгууллагад хүргүүлнэ (31.3 дугаар зүйл). Аж ахуйн нэгж нь сөрөг нөлөөллийг бууруулах, байгаль орчныг хамгаалахад шаардлагатай хөрөнгийг жилийн төсөвтөө тусгаж, хэрэгжүүлнэ (31.4 дүгээр зүйл). Аж ахуйн нэгж нь энэ хуулийн 31.6 дугаар зүйлийн шаардлагын дагуу MNS 4219:1994 (Байгаль орчныг хамгаалах. Аж ахуйн нэгжийн экологийн паспорт. Ерөнхий шаардлага) үндэсний стандартын дагуу тухайн талбайн экологийн паспорт хөтөлнө.

Аж ахуйн нэгж нь Төслийн барилга угсралт, ашиглалтын явцад цуглуулсан байгаль орчны мэдээллээ байгаль орчны мэдээллийн нэгдсэн санд үнэ төлбөргүй ирүүлэх үүрэгтэй (44.3 дугаар зүйл).

Байгаль орчинд учруулсан хохирлын нөхөн төлбөрийн хувьд, аж ахуйн нэгж Төслийн барилга угсралт, ашиглалтын явцад амьтан, ургамал, хөрсөнд хохирол учруулсан тохиолдолд нөхөн төлнө (49.1 дүгээр зүйл) бөгөөд нөхөн төлбөрийн хэмжээг тухайн төрлийн байгалийн баялгийн экологи-эдийн засгийн үнэлгээнд үндэслэн тооцно (49.4 дүгээр зүйл). Байгаль орчны хохирлын үнэлгээг “Байгаль орчинд учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг тооцох аргачлал”-ын (Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын 2010 оны 5 сарын 27-ны өдрийн тушаалаар баталсан) дагуу хийнэ (49.5 дугаар зүйл). Хохирлыг тооцох зардлыг хохирол учруулсан аж ахуйн нэгж хариуцах (49.1 дүгээр зүйл) бөгөөд ногдуулсан нөхөн төлбөрийг Байгаль орчныг хамгаалах санд төлнө (49.1 дүгээр зүйл).

Холбогдох удирдамж:

- Байгаль орчинд учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг тооцох аргачлал (Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын (одоогийн Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яам) 2010 оны 5 сарын 27-ны өдрийн тушаалаар баталсан). Аж ахуйн нэгж нь Төслийн улмаас хөрс, гүний усны нөөц, байгалийн ургамлын нөөц, амьтны аймагт учирсан хохирлыг байгаль орчны бүрэлдэхүүн хэсэг тус бүрээр энэ аргачлалын дагуу тооцно;
- Байгаль орчны аудит хийх ерөнхий аргачлал, 2019 (Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн сайдын А/809 дүгээр тушаалын 2 дугаар хавсралт). Аж ахуйн нэгж нь энэ удирдамжийн дагуу дотоодын байгаль орчны аудитыг тогтмол хийнэ. Дотоод аудитыг менежментийн байдлыг хянах, байгууллага тогтоосон шалгуурын дагуу ажиллаж байгаа эсэхийг шалгах зорилгоор хийдэг.

2.2.2.2 Усны тухай хууль, 2012

Усны тухай хууль (2012)-д Төслийг хэрэгжүүлэхээс өмнө ус ашиглах зөвшөөрөл авах шаардлагатай гэж тогтоосон.

Төслийн барилга угсралт, ашиглалтын усны хэрэгцээг Байгаль орчин, ногоон хөгжил, аялал жуулчлалын сайдын А/301 дүгээр тушаалын 14 дүгээр хавсралтад заасан шаардлагын дагуу тооцох бөгөөд нэг ажилтанд ногдох хоногийн усны хэрэгцээг хуулиар 80 литр гэж тогтоосон. Барилга угсралтын үеийн усны хэрэгцээг мөн тооцож, барилгын ажил эхлэхээс өмнө ус ашиглах зөвшөөрөл авна.

2.2.2.3 Газрын тухай хууль[1], 2002

Энэ хуулийн зорилт нь иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага газар эзэмших, ашиглахтай холбогдсон болон бусад харилцааг зохицуулахад оршино. Газар эзэмшигч энэ хуулийн дагуу дараах үүрэг хүлээнэ. Үүнд:

- Газар эзэмшиж буй аж ахуйн нэгж, байгууллага холбогдох хууль, гэрээний дагуу газрын төлбөр төлөх;
- Газрын байдал, чанарыг өөрийн зардлаар хадгалах;
- Ухалтын ажлын улмаас эвдэрсэн газрыг өөрийн зардлаар нөхөн сэргээж, тохижуулах;
- Эзэмшиж буй газрын байдал, чанарыг таван жил тутамд нэг удаа тусгай зөвшөөрөлтэй байгууллагаар Төсөл хэрэгжүүлэгчийн өөрийн зардлаар шалгуулж, дүгнэлт гаргуулах;
- Газар эзэмших гэрээний нөхцөлийг биелүүлэх;
- Газрыг үр ашигтай, зохистой ашиглах, хамгаалах, байгаль орчныг хамгаалах талаарх хууль тогтоомжийн шаардлага болон газар ашиглалттай холбогдуулан төрийн байгууллагаас тавьсан нийтлэг шаардлагыг биелүүлэх;
- Газрын төлбөрийг холбогдох газрын албанаас тогтоосон хугацаанд төлөх.

[1] Энэ дэд бүлэг нь зөвхөн Төсөлд төрөөс олгосон газар эзэмших эрхэд хамаарна.

Холбогдох журам:

- Газар эзэмшүүлэх, газар эзэмших эрхийн гэрчилгээ олгох журам (Газрын харилцаа, геодези, зураг зүйн газрын даргын 2008 оны 83 дугаар тушаалын хавсралт).

Энэ журмаар иргэн, аж ахуйн нэгжээс газар ашиглах, эзэмших тухай өргөдлийг хүлээн авах, бүртгэх, хянах, газар ашиглуулах, эзэмшүүлэх шийдвэрийн төсөл боловсруулах, батлах, газар олгох, эзэмших эрхийн гэрчилгээ олгох, газар эзэмшүүлэх гэрээ байгуулах, газар ашиглалтын улсын мэдээллийн санд бүртгэх үйл явцыг тогтоодог.

Журмын дагуу өргөдөл гаргагч газар эзэмших эрхийн гэрчилгээ авахдаа дараах үйл явцыг дагана:

1. Газар эзэмших өргөдлийг холбогдох байгууллагад хянуулахаар гаргана; 2. Хяналтын үндсэн дээр сумын Засаг дарга шийдвэрийн төсөл боловсруулж, өргөдөл гаргагчид мэдэгдэнэ; 3. Шийдвэр гарсны дараа газрын хилийн заагийг тэмдэглэж, солбицлыг тогтоосны дараа газар эзэмших гэрээнд гарын үсэг зурж, гэрчилгээ олгоно. Үүнээс гадна газрын байдал, чанарын баталгаажуулалтын дүгнэлт гаргана (журмын 2 дугаар зүйл).

- Газрын байдал, чанарын үнэлгээ хийх журам (Засгийн газрын 2003 оны 28 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт).

Журмыг дараах газарт газрын чанар, байдлын үнэлгээ хийхэд хэрэглэнэ: Монгол Улсын иргэнд өмчлүүлэх газар; гадаад улс, олон улсын байгууллага, гадаадын аж ахуйн нэгж, гадаадын хөрөнгө оруулалттай байгууллага, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүнд ашиглуулах газар; өргөдөл гаргагчийн ашиглалтад аль хэдийн байгаа газар; хэний ч өмчлөл, эзэмшил, ашиглалтад байхгүй төрийн өмчийн бусад газар.

Энэ журмын дагуу бүх төрлийн газарт таван жил тутамд нэг удаа (1.2 дугаар зүйл), мөн газар ашиглах зөвшөөрлийн хугацаа дуусахад (1.3 дугаар зүйл) газрын чанарын баталгаажуулалтын төлөвлөгөөт үнэлгээ хийнэ. Газрын чанарын баталгаажуулалтын үнэлгээ хийхэд газар эзэмшигч буюу уг үйлчилгээг хүсэгч заавал байлцана (5.27 дугаар

зүйл). Аж ахуйн нэгжийн ашиглаж буй газрын чанарын баталгаажуулалтын үнэлгээний зардлыг газар ашиглагч хариуцна (8.38.2 дугаар зүйл).

2.2.2.4 Газрын төлбөрийн тухай хууль, 1997

Газрын төлбөрийн тухай хууль (1997)-ийн зорилт нь иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага төрийн өмчийн газрыг эзэмшсэн, ашигласны төлбөр, түүнийг төлөх журмыг зохицуулахад оршино.

Хуулийн 3 дугаар зүйлийн дагуу NZE газар эзэмшлийн төлбөр төлөх үүрэгтэй. Газрын төлбөрийг тооцохдоо тусгай зөвшөөрөлтэй талбайн суурь үнэ, газар ашиглалтын зориулалт, талбайн хэмжээг харгалзан үзнэ.

Төслийн газар эзэмшлийн төлбөрийг гектараар тооцох (6.1.3 дугаар зүйл) бөгөөд төлбөрийн хэмжээ нь газрын суурь үнийн 0.01–0.03% байна (7.1.5 дугаар зүйл).

Гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол газар эзэмшигч жилийн газрын төлбөрийг тэнцүү хувааж, улирал бүрийн эхний сарын 20-ны дотор төлөх бөгөөд дараагийн улирлын төлбөрийг урьдчилан төлж болно (10.5 дугаар зүйл).

Холбогдох журам:

- Газрын төлбөрийн тухай хууль, 1997-г хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай Монгол Улсын Засгийн газрын 152 дугаар тогтоол (Монгол Улсын нийт газрын үнэлгээний бүс);
- Өмнөговь аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2021 оны 12 сарын 2-ны өдрийн “Өмнөговь аймгийн газрын төлбөрийн бүсийн хил, итгэлцүүр, төлбөрийн хэмжээг тогтоох тухай” 4/6 дугаар тогтоол.

2.2.2.5 Хөрс хамгаалах, цөлжилтөөс сэргийлэх тухай хууль, 2012

Хөрс хамгаалах, цөлжилтөөс сэргийлэх тухай хууль (2012)-ийн зорилт нь хөрсний доройтлоос хамгаалах, нөхөн сэргээх, цөлжилтөөс сэргийлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

Хөрсөнд үзүүлэх нөлөөллөөс сэргийлэх, бууруулах зорилгоор хуульд дараах арга хэмжээг тогтоосон:

- Хөрсний доройтол, цөлжилтийн байдлын зэрэглэлийг тодорхойлж, зохих арга хэмжээ авах;
- Төслийн үйл ажиллагаанаас үүссэн хог хаягдлыг зөвхөн батлагдсан цэгт зайлуулах (7.2.1 дүгээр зүйл);
- Эзэмшлийн газрын 10-аас доошгүй хувьд мод, өвс тарих (7.2.4 дүгээр зүйл);
- Авто зам, зогсоолын талбайг тогтоож, тээврийн хэрэгслийг эдгээр зориулалтын талбайгаас өөр газарт хөдөлгөөн үүсгэхгүй байх (7.2.5 дугаар зүйл);
- Төслийн үйл ажиллагаа хөрсний доройтолд хүргэсэн бол Төслийн хариуцагч учруулсан хохирлын хэмжээг тооцох зардлыг төлөх (11.4 дүгээр зүйл) бөгөөд уг хохирлыг арилгах, нөхөн сэргээх үүрэгтэй (9.3 дугаар зүйл).

2.2.2.6 Байгалийн ургамлын тухай хууль, 1995

Энэ хуулийн зорилт нь ойгоос бусад болон тариалсан ургамлаас бусад ургамлыг хамгаалах, зохистой ашиглах, нөхөн сэргээхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

Ургамлыг нөөц, нөхөн сэргэх чадвараар нь дараах байдлаар ангилна (3.2 дугаар зүйл):

- Нэн ховор;
- Ховор;

- Элбэг.

Нэн ховор ургамалд байгалийн жамаар нөхөн сэргэх чадваргүй, тархалт нь маш хязгаарлагдмал, ашиглах нөөцгүй, устах аюулд орсон ургамал хамаарна (энэ хуулийн "Нэн ховор ургамлын жагсаалт" хавсралтад заасан) (3.3 дугаар зүйл).

Ховор ургамалд байгалийн жамаар нөхөн сэргэх чадвар, тархалт, нөөц нь хязгаарлагдмал, ховордож болзошгүй зүйлүүд хамаарна. Ховор ургамлын жагсаалтыг Засгийн газар батална (3.4 дүгээр зүйл).

Энэ хуулийн 3.3, 3.4 дүгээр зүйлд зааснаас бусад ургамлыг элбэг ургамалд тооцно.

Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага үйлдвэрлэлийн зориулалтаар ашигласан газрыг холбогдох журмын дагуу өөрийн хөрөнгөөр нөхөн сэргээх нөхцөлийг бүрдүүлж, эсвэл нөхөн сэргээж, сум, дүүргийн Засаг даргад хүлээлгэн өгнө (9 дүгээр зүйл).

2.2.2.7 Амьтны тухай хууль, 2012

Амьтны тухай хуулийн зорилт нь амьтныг хамгаалах, өсгөн үржүүлэх, амьтны нөөцийг зохистой ашиглахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

Түүнчлэн амьтны аймагт хохирол учирсан нь бүртгэгдсэн тохиолдолд нөхөн төлбөрийн хэмжээг Засгийн газраас тогтоосон тухайн амьтны экологи-эдийн засгийн үнэлгээг хоёр дахин нэмэгдүүлэн тооцно (37.2 дугаар зүйл).

2.2.2.8 Агаарын тухай хууль, 2012

Агаарын тухай хууль (2012)-ийн зорилт нь агаарын чанарыг хамгаалах, бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх, агаар бохирдуулах бодисын ялгарлыг багасгах, хяналт шинжилгээ хийхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

Төслийн барилга угсралт, хэрэгжилтийн явцад дараах шаардлагыг мөрдөнө:

- Агаарын чанарыг хамгаалах журам, дүрэм, стандартыг мөрдөж, агаар бохирдуулах бодисын ялгарлыг хязгаарлах (9.1.2 дугаар зүйл) (агаарын чанарын холбогдох стандартыг стандартын шаардлагын хэсэгт дэлгэрэнгүй тайлбарласан);
- БОНҺҮ-ний тайланд тусгасан Төслийн байгаль орчны хяналт шинжилгээний төлөвлөгөөний дагуу дотоод хяналт шинжилгээ хийх (9.1.4 дүгээр зүйл), агаар бохирдуулах эх үүсвэрийн дотоод хяналт шинжилгээ болон бусад холбогдох тайланг (9.1.5 дугаар зүйл) Өмнөговь аймгийн мэргэжлийн хяналтын байгууллагад ирүүлэх (12.4 дүгээр зүйл).

Суурин эх үүсвэрээс агаар бохирдуулах бодис ялгаруулж, сөрөг физик нөлөөлөл нь тогтоосон хязгаараас хэтэрсэн нь тогтоогдсон тохиолдолд эрх бүхий байгууллага үйл ажиллагааг хязгаарлах эсвэл түдгэлзүүлж, агаар бохирдуулах эх үүсвэрийг хязгаарлаж болно (20.2–20.3 дугаар зүйл). Мөн хог хаягдлыг олон нийтийн газар болон тусгайлан тогтоосон цэгээс бусад газарт хаях, шатаах, хог хаягдлыг зайлуулах стандартын шаардлага хангаагүй бусад үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно (20.6 дугаар зүйл).

Холбогдох эрх зүйн баримт бичиг:

- Агаарын чанарын хяналт шинжилгээний үйлчилгээний төлбөр, зардлын хэмжээ (Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн сайдын 2011 оны 10 сарын 10-ны өдрийн А-342 дугаар тушаалын хавсралт).

Энэ тушаалаар агаар бохирдуулагч үзүүлэлтийн хяналт шинжилгээний үйлчилгээний төлбөр, агаар дахь SO2, NO2, CO, PM2.5, PM10 тоосонцор болон хүнд металл зэрэг үзүүлэлтийн хэмжилтийн арга, тус бүрийг тодорхойлох зардлыг тогтоосон. Мөн ялгарах

хийг хянаж хэмжих автомат анализаторын хяналт шинжилгээ, тээврийн хэрэгслийн яндангаас ялгарах хийн хяналт шинжилгээ хийх зардлыг тогтоосон.

2.2.2.9 Агаарын бохирдлын төлбөрийн тухай хууль, 2010

Агаарын бохирдлын төлбөрийн тухай хууль (2010)-ийн зорилт нь агаар бохирдуулагч этгээдэд агаарын бохирдлын төлбөр ногдуулах, түүнийг төлөх журмыг тогтооход оршино.

NZE нь Төслийн барилга угсралт, ашиглалтын явцад өөрийн тээврийн хэрэгсэл, машин механизм ашиглах (4.1.4 дүгээр зүйл), агаар бохирдуулах эх үүсвэр ашиглах (4.1.6 дугаар зүйл) зураг төсөл, ханган нийлүүлэлт, барилга угсралтын компанийг хөлсөлж болно. Иймд агаарын бохирдлын төлбөр төлөх үүрэгтэй. Агаарын бохирдлын төлбөрийг Цэвэр агаар санд төлнө (5.6 дугаар зүйл).

NZE-ийн үйл ажиллагаанд ашиглах автомашин, тээврийн хэрэгслийн 1 км замд ялгаруулах нүүрсхүчлийн хийн хэмжээг граммаар тооцож, түүнд үндэслэн бохирдлын төлбөр ногдуулна (6.1.3 дугаар зүйл).

Төлбөр төлөх журам ба бохирдлын төлбөрийн хэмжээ: компанийн үйл ажиллагаанд ашиглах тоног төхөөрөмжөөс ялгарах нүүрсхүчлийн хийн төлбөрийн хэмжээг хуулийн 7.3 дугаар зүйлд үндэслэн тооцох бөгөөд Төслийн барилга угсралтад ялангуяа Е ангиллын том оврын тээврийн хэрэгсэл ашиглана. Энэ тохиолдолд нэг (1) км замд 751 граммаас дээш нүүрсхүчлийн хий ялгарах бөгөөд холбогдох бохирдлын төлбөр нийт 9,500 төгрөг байна (7.3 дугаар зүйл). Бохирдлын төлбөрийг жил бүрийн 6 сарын 1-нээс өмнө нэг удаа орон нутгийн татварын албанд төлнө (9.3 дугаар зүйл). Уг татварыг төлөх үүргийг тээврийн хэрэгслийн эзэмшигч хариуцна.

2.2.2.10 Хог хаягдлын тухай хууль, 2017

Хог хаягдлын тухай хууль (2017)-ийн зорилт нь хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд үзүүлэх аюултай нөлөөллийг арилгах, урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хог хаягдлыг багасгах, ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, хадгалах, дахин боловсруулах, дахин ашиглах, устгах, экспортлох, импортлох, хил дамнуулан тээвэрлэхийг хориглохтой холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

Төслийн барилга угсралт, ашиглалтын үйл ажиллагаанаас хатуу болон шингэн хог хаягдал үүсч болно. Хатуу болон шингэн хог хаягдлын менежментийг байгаль орчин, хүн, мал, зэрлэг амьтанд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл хамгийн бага байхаар хуулийн шаардлагын дагуу хэрэгжүүлнэ. Эдгээр арга хэмжээнд дахин ашиглах, устгах, хог хаягдлыг шаардлагагүй үүсгэхээс зайлсхийх зэрэг орно.

Үүссэн хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэхдээ аюулгүй байдлын шаардлага хангасан, шингэн болон хий алдагдахаас сэргийлсэн тусгайлан тоноглосон зориулалтын хэрэгслээр гүйцэтгэнэ (14 ба 24 дүгээр зүйл).

2.2.2.11 Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль, 2012

Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль (2012)-ийн зорилт нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16.2 дугаар зүйлийг хэрэгжүүлэх, байгаль орчныг хамгаалах, хүний үйл ажиллагааны улмаас байгаль орчны тэнцвэр алдагдахаас урьдчилан сэргийлэх, байгалийн баялгийг байгаль орчинд сөрөг нөлөө багатайгаар ашиглах, аливаа бүс нутгийн болон салбарын бодлого, хөгжлийн хөтөлбөр, төлөвлөгөө, төслийн байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг үнэлэх, дүгнэлт, шийдвэр гаргах үйл явц болон оролцогч талуудын харилцааг зохицуулахад оршино.

Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ

Хуулийн дагуу Төсөл хэрэгжүүлэгч нь төслийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээс өмнө тусгай зөвшөөрөлтэй байгууллагаар байгаль орчны суурь үнэлгээ хийлгэх үүрэгтэй (6.1, 6.2 дугаар зүйл). Төсөл хэрэгжүүлэгч нь холбогдох баримт бичгийг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад ерөнхий үнэлгээ хийлгэхээр ирүүлэх (7.3 дугаар зүйл) бөгөөд ерөнхий үнэлгээгээр БОННҮ шаардлагатай гэж дүгнэсэн тохиолдолд үнэлгээг тусгай зөвшөөрөлтэй байгууллага хийнэ (7.4.3 ба 8.2 дугаар зүйл).

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь БОННҮ-ний тайлангийн төслийг хянуулж, албан ёсны санал авахаар ирүүлнэ (8.5 дугаар зүйл). БОННҮ-ний тайлан боловсруулах зардлыг Төсөл хэрэгжүүлэгч хариуцна (8.6 дугаар зүйл). БОННҮ-ний тайланг Төсөл хэрэгжүүлэгч болон БОНБҮ-ний зөвлөх компани орон нутгийн иргэдэд танилцуулна (10.5 дугаар зүйл).

Энэ хуулийн дагуу Төсөл хэрэгжүүлэгч нь Байгаль орчны суурь үнэлгээ болон БОННҮ боловсруулсан зөвлөхийг сонгож болно (13.1.2 дугаар зүйл).

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө (БОМТ / EMP)-г БОННҮ-тэй хамт боловсруулна (9.1, 9.2 дугаар зүйл). Хоёуланг нь ерөнхий үнэлгээ хийсэн байгууллага хянаж, батлагдсан тохиолдолд төсөл хэрэгжүүлэх зөвшөөрөл олгоно (9.3 дугаар зүйл). БОМТ нь Байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө болон Байгаль орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрөөс бүрдэнэ (9.5 дугаар зүйл).

Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн яам (одоогийн Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яам)-аас 2014 оны 4 сарын 10-нд гаргасан А-117 дугаар Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний журмын дагуу БОМТ нь дараахаас бүрдэнэ:

1. Байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө; 2. Байгаль орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр.

Байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөнд БОННҮ-гээр тодорхойлсон шууд болон шууд бус сөрөг нөлөөллийг бууруулах, түүнээс зайлсхийх, нөхөн сэргээх арга хэмжээ, дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээ, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх хугацаа, шаардлагатай хөрөнгө оруулалтын зардал багтана. Байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө нь зургаан (6) бүрэлдэхүүн хэсэгтэй:

1. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө (1.3.1-р бүлэгт); 2. Нүүлгэн шилжүүлэлт ба нөхөн олговрын арга хэмжээний төлөвлөгөө (1.3.2-р бүлэгт); 3. Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө (1.3.3-р бүлэгт); 4. Нөхөн сэргээлт ба тохижилтын төлөвлөгөө (1.3.5-р бүлэгт); 5. Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө (1.3.4-р бүлэгт); 6. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө (1.3.6-р бүлэгт).

Байгаль орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг Төслийн Байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөнд тусгасан арга хэмжээний үр нөлөөг хангах, шаардлагатай бол нэмэлт арга хэмжээ авах зорилгоор Төслийн турш хэрэгжүүлнэ. Байгаль орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрт Төслийн үйл ажиллагааны улмаас хүрээлэн буй орчны байдалд гарч болзошгүй өөрчлөлтийг хянах үзүүлэлт, мөн орчны дээж, хэмжилт, шинжилгээний арга, стандарт, шаардлагатай хөрөнгө, зардлыг тодорхойлдог.

Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яам нь NZE-ээс БОМТ-ийн гүйцэтгэлийн тайланг жил бүрийн 12 сард хүлээн авч, жилийн БОМТ болон бууруулах арга хэмжээ, хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх зардлыг батална (9.8 дугаар зүйл). Мөн Төсөл хэрэгжүүлэгч нь жилийн БОМТ-ийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай зардлын 50%-тай тэнцэх байгаль орчны барьцаа хөрөнгийг жил бүр төсөл хэрэгжүүлэх нутаг дэвсгэрийн (Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сум) Засаг даргын нээсэн байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх тусгай дансанд байршуулж, төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг жил бүр тайлагнана (9.9 дүгээр зүйл). Төсөл хэрэгжүүлэгч нь нөлөөллийн үнэлгээ болон жилийн менежментийн

төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн шаардлагад үндэслэн, БОНБҮ-ний ерөнхий үнэлгээ хийсэн байгууллагын шийдвэрээр байгаль орчны барьцаа хөрөнгийг буцаан авч болно (9.14 дүгээр зүйл). Барьцаа хөрөнгийг буцаан олгохыг "Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх барьцаа хөрөнгийн тусгай дансны гүйлгээнд хяналт тавих журам"-аар тусад нь зохицуулна (9.15 дугаар зүйл).

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь БОМТ-ийн хэрэгжилтийг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, орон нутгийн удирдлага, иргэдэд тогтмол тайлагнах үүрэгтэй (14.1.2 дугаар зүйл).

Холбогдох дүрэм, журам:

- Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний журам (Монгол Улсын Засгийн газрын 2013 оны 374 дүгээр тогтоолын 2 дугаар хавсралт).

БОНБҮ-ний журмын дагуу байгаль орчны төлөв байдлын үнэлгээг төсөл хэрэгжүүлэх нутаг дэвсгэрт төслийн хөгжүүлэлтийн эхний шатанд хийнэ. Төсөл хэрэгжүүлэгч нь энэ журмын 3.1 дүгээр зүйлийн дагуу Төслийн ерөнхий үнэлгээний хүсэлт гаргаж, шаардлагатай бүх баримт бичгийг бүрдүүлэн байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад ирүүлж, ерөнхий үнэлгээний дүгнэлт авна.

БОННҮ-г ерөнхий үнэлгээний дүгнэлтэд үндэслэн тусгай зөвшөөрөлтэй байгууллага хийнэ. Энэ үнэлгээний тайлан нь нөлөөллийн үнэлгээний судалгаа, нөлөөллийг бууруулах, арилгах арга хэмжээ, техник, технологийн шийдлийн зөвлөмж болон БОМТ-өөс бүрдэнэ. БОННҮ-ний тайланг мэргэжлийн зөвлөлийн хурлаар хэлэлцэх бөгөөд уг хуралд Төсөл хэрэгжүүлэгчийн удирдлага болон нөлөөллийн үнэлгээг боловсруулсан аж ахуйн нэгж оролцоно.

Хэрэв БОННҮ болон БОМТ-ийг хэрэгжүүлэх төсөв хангалтгүй, нэмэлт судалгаа хийх шаардлагатай, эсвэл Төсөл нь байгаль орчин, хүний эрүүл мэндэд нөхөн төлөх боломжгүй, эргэлт буцалтгүй хохирол учруулж болзошгүй гэж үзвэл зөвлөл БОННҮ-ний тайлан болон БОМТ-ийг буцааж болно.

Байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага холбогдох мэргэжилтнүүдийг оролцуулан байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний чанарын баталгаажуулалтын ажлын хэсэг байгуулна. Удирдамжид чанарын баталгаажуулалтын хугацаа, хүрээ, арга зүй зэргийг тусгах бөгөөд чанарын баталгаажуулалтын дүгнэлтийг оролцогч талууд болон БОНБҮ-ний мэргэжлийн зөвлөлийн оролцоотой хурлаар хэлэлцэж болно.

- Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, батлах журам (Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайдын 2019 оны 10 сарын 29-ний өдрийн А/618 дугаар тушаал).

Энэ журмын зорилт нь төсөл хэрэгжүүлэгч хуулийн этгээдүүдийн (цаашид "төсөл хэрэгжүүлэгч" гэх) хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино: байгаль орчныг хамгаалах, жилийн БОМТ боловсруулах, хянуулах, түүний хэрэгжилтийг тайлагнах (1.1 дүгээр зүйл).

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь жилийн БОМТ боловсруулж, байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага эсвэл аймаг, нийслэлийн байгаль орчны асуудал эрхэлсэн газарт хянуулж, батлуулахаар ирүүлнэ (1.3 дугаар зүйл).

Жилийн БОМТ нь Төслийг эхлүүлэх, үргэлжлүүлэхийг зөвшөөрөх байгаль орчны үндсэн баримт бичиг юм (1.4 дүгээр зүйл).

БОМТ нь дараах үе шатаас бүрдэх бөгөөд Төсөл хэрэгжүүлэгч эдгээрийг мөрдөнө:

1. Жилийн БОМТ боловсруулах; 2. Жилийн БОМТ-ийг хянаж, батлах; 3. Жилийн БОМТ-ийн хэрэгжилтийг тайлагнах; 4. БОМТ болон түүний хэрэгжилтийн тайланг цахим мэдээллийн санд оруулах.

- Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээнд олон нийтийн оролцоог хангах журам (Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайдын 2014 оны 1 сарын 6-ны өдрийн А-03 дугаар тушаалын хавсралт).

Олон нийтийн оролцооны үндсэн зарчим нь:

- мэдээллийг ил тод, хүртээмжтэй түгээх;
- оролцогч талууд хоорондоо мэдээлэл солилцох, хэлэлцэх, хамтран ажиллах боломжийг хангах;
- Төслийн болзошгүй нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, багасгах, арилгах, хянах тогтолцоог боловсруулахдаа оролцогч талуудын санал хүсэлтийг харгалзан үзэж, тэдгээрийг шинжлэх ухааны загвар, тоон мэдээлэлтэй уялдуулах;
- орон нутгийн уламжлалт зан заншил, эрхийг хүндэтгэх.

БОНБҮ-ний үйл явцад олон нийтийн оролцоог хангахын тулд:

- Ерөнхий үнэлгээ: Орон нутгийн захиргааны байгууллага тухайн нутагт хэрэгжиж буй төслүүдийн мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй болгох; байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага болон орон нутгийн байгууллага ерөнхий үнэлгээ, олон нийтийн санал, шүүмжийн мэдээллийг байгаль орчны мэдээллийн санд байршуулах;
- Нарийвчилсан үнэлгээний хамрах хүрээг тогтоох: тусгай зөвшөөрөлтэй нөлөөллийн үнэлгээний аж ахуйн нэгж нь байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний үе шатуудад, ялангуяа нарийвчилсан үнэлгээний судалгааны явцад нөлөөллийг тодорхойлох, урьдчилан таамаглах, үнэлэх шатанд олон нийтийн оролцоог хангах;
- Төсөл хэрэгжүүлэгч нь төслийн тодорхойлолт, болзошгүй эерэг, сөрөг нөлөөлөл, санал болгож буй бууруулах арга хэмжээний талаар нөлөөлөлд өртөх иргэдэд дэлгэрэнгүй тайлбарлах бөгөөд олон нийт болон орон нутгийн иргэдийн оролцоог хангахад шаардлагатай баримт бичгийг бэлтгэж болно (2.6 дугаар зүйл).

Төсөлд олон нийтийн оролцоог хангах талаар Төсөл хэрэгжүүлэгчийн үүрэг:

Тусгай зөвшөөрөлтэй БОНБҮ-ний аж ахуйн нэгж нь БОННҮ болон БОМТ-ийг боловсруулснаас хойш 15 ажлын өдрийн дотор Төсөл хэрэгжүүлэгчтэй хамтран төсөл хэрэгжих нутаг дэвсгэрийн Багийн иргэдийн Нийтийн Хурлаар үнэлгээний тайлан болон олон нийтийн саналын хураангуйг хэлэлцүүлэх ажлыг зохион байгуулах үүрэгтэй (2.7 дугаар зүйл).

Төсөл хэрэгжүүлэгч, сумын Засаг дарга, Багийн иргэдийн Нийтийн Хурал болон аймгийн байгаль орчны газар нь батлагдсан БОННҮ-ний тайланг олон нийтэд нээлттэй, үзэх боломжтой байлгана (2.11 дүгээр зүйл).

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь батлагдсан БОННҮ болон БОМТ-ийг боловсруулах, хэрэгжүүлэх хугацаанд жилд нэгээс доошгүй удаа орон нутгийн иргэд, олон нийтэд Төслийг танилцуулах уулзалт зохион байгуулж, олон нийтийн оролцоог хангах үүрэгтэй (2.12 дугаар зүйл).

БОННҮ-ний үйл явцад олон нийтийн оролцоог хангах арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай зардлыг Төсөл хэрэгжүүлэгч хариуцна гэж заасан (3.1 дүгээр зүйл).

2.2.2.12 Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль, 2014

Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль (2014)-ийн зорилт нь соёлын өвийг хайх, бүртгэх, судлах, ангилал тогтоох, үнэлэх, хадгалах, хамгаалах, сэргээн засварлах, өвлүүлэх, өмчлөх, эзэмших, ашиглах, сурталчлахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

38 дугаар зүйлийн "Соёлын өвийг хамгаалахтай холбогдуулан хориглох үйл ажиллагаа"-нд заасан, соёлын өвд хохирол учруулж болзошгүй дараах үйл ажиллагааг хориглоно:

- Түүх, соёлын дурсгалт зүйлийн хамгаалалтын бүсэд дэд бүтцийн байгууламж барих, уул уурхай, хөдөө аж ахуй, үйлдвэрлэл эрхлэх (38.1.1 дүгээр зүйл);
- Палеонтологи, археологи, угсаатны зүйн мэргэжлийн байгууллагаар урьдчилан хайгуул, судалгаа хийлгэлгүйгээр хот суурин, барилга байгууламж барих, шинэ зам тавих, газар тариалангийн талбай олгох, усан цахилгаан станц барих, ашигт малтмалын хайгуул, ашиглалт хийхэд газар олгох (38.1.2 дугаар зүйл);
- Хуульд зааснаас бусад тохиолдолд нийтийн өмчийн хөдлөх түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг өмчлөгчийн зөвшөөрөлгүйгээр өөр байгууллага, орчинд шилжүүлэх, хадгалах, тээвэрлэх, зөөх (38.1.3 дугаар зүйл);
- Палеонтологи, археологи, угсаатны зүйн урьдчилсан хайгуул, судалгааны ажлын дүгнэлтээр соёлын өвд эрсдэл учрах магадлалтай гэж тогтоосон бол энэ нь аж ахуйн үйл ажиллагааг зогсоох үндэслэл болно (38.2 дугаар зүйл);
- Газрын хэвлийг эзэмших, ашиглах явцад биет соёлын өв илэрсэн тохиолдолд газрын хэвлий ашиглагч ажлаа зогсоож, сум, дүүргийн Засаг дарга, цагдаа болон асуудал хариуцсан байгууллагад нэн даруй мэдэгдэнэ (38.3 дугаар зүйл).

2.2.2.13 Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хууль (2012)

Энэ хуулийн зорилт нь иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагаас байгалийн баялаг ашигласны төлбөр ногдуулах, төвлөрүүлэх, төсөвт тайлагнах; байгалийн баялаг ашигласны төлбөрийн орлогоос байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн баялгийг нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулах хөрөнгийн хувь, хэмжээг тогтоохтой холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

Аж ахуйн нэгж нь байгалийн баялаг ашигласны төлбөр төлөгч мөн (4.1 дүгээр зүйл). Сумын Засаг даргын томилсон албан тушаалтан байгалийн баялаг ашиглах зөвшөөрөл авсан аж ахуйн нэгжийн мэдээллийг зөвшөөрөл олгосон өдрөөс хойш арав (10) хоногийн дотор харьяа татварын албанд хүргүүлнэ. Татварын алба энэ мэдээлэлд үндэслэн төлөгчийг бүртгэнэ (4.3 дугаар зүйл).

Энэ хуулийн 4.3 дугаар зүйлд заасан мэдээлэлд иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын нэр, хаяг, улсын бүртгэл, регистрийн дугаар, байршил, ашиглах хугацаа, тоног төхөөрөмжийн хэмжээ, хүчин чадал зэрэг шаардлагатай мэдээлэл багтана (4.4 дүгээр зүйл).

Ундны, ахуйн болон үйлдвэрлэлийн зориулалтаар ашигласан ус төлбөртэй байна (6.1.1 дүгээр зүйл). Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын ундны, ахуйн, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, аж ахуйн зориулалтаар ашигласан усыг шоо метрээр хэмжинэ (10.1.2 дугаар зүйл).

Ус ашигласны төлбөрийн хувь, хэмжээг энэ хуулийн 10.1 дүгээр зүйлд заасан тооцооны үзүүлэлтийн нэгжээр тогтооно (15.1 дүгээр зүйл).

Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийг дараа сарын 10-ны дотор орон нутгийн төсөвт төлөх бөгөөд жилийн төлбөрийн тайланг эцсийн тооцоо хийлгэхээр дараа оны 1 сарын 10-ны дотор харьяа татварын албанд ирүүлнэ (23.2 дугаар зүйл).

2.2.2.14 Газрын хэвлийн тухай хууль, 1988

Монгол Улсын Газрын хэвлийн тухай хууль (1988)-ийн зорилт нь өнөө ба ирээдүй хойч үеийн ашиг сонирхлын үүднээс газрын хэвлийг ашиглах, хамгаалахтай холбогдсон нийгмийн харилцааг зохицуулахад оршино.

Газрын хэвлий гэдэг нь газрын гадаргаас доош үргэлжлэх орон зай болон түүнийг эзэлж буй бүх материаллаг объект (бүх төрлийн чулуулаг, ашигт малтмал, бусад геологийн объект, түүнчлэн барилга байгууламж) юм.

Газрын хэвлий ашиглагчийн үндсэн эрх, үүрэг (20 дугаар зүйл):

> "3) газрын хэвлий ашиглалтын хор хөнөөлтэй нөлөөллөөс агаар мандал, газар, ой, ус, рашаан, амьтан, байгаль орчны бусад объект, барилга байгууламжийг найдвартай хамгаалах, түүнчлэн тусгай хамгаалалттай газар нутаг, байгалийн болон түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг хадгалж хамгаалах,
>
> 4) газрын хэвлий ашиглах явцад эвдэрсэн газрыг аюулгүй болгож, цаашид ашиглах боломжтой байхаар нөхөн сэргээж, анх зөвшөөрөл олгосон орон нутгийн захиргааны байгууллагад хүлээлгэн өгөх,
>
> 5) газрын хэвлий ашиглах явцад илэрсэн үнэт металл, үнэт чулуу болон шинжлэх ухаан, түүх, соёлын үнэт зүйлийг төрд хүлээлгэн өгөх."

2.2.2.15 Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хууль, 1994

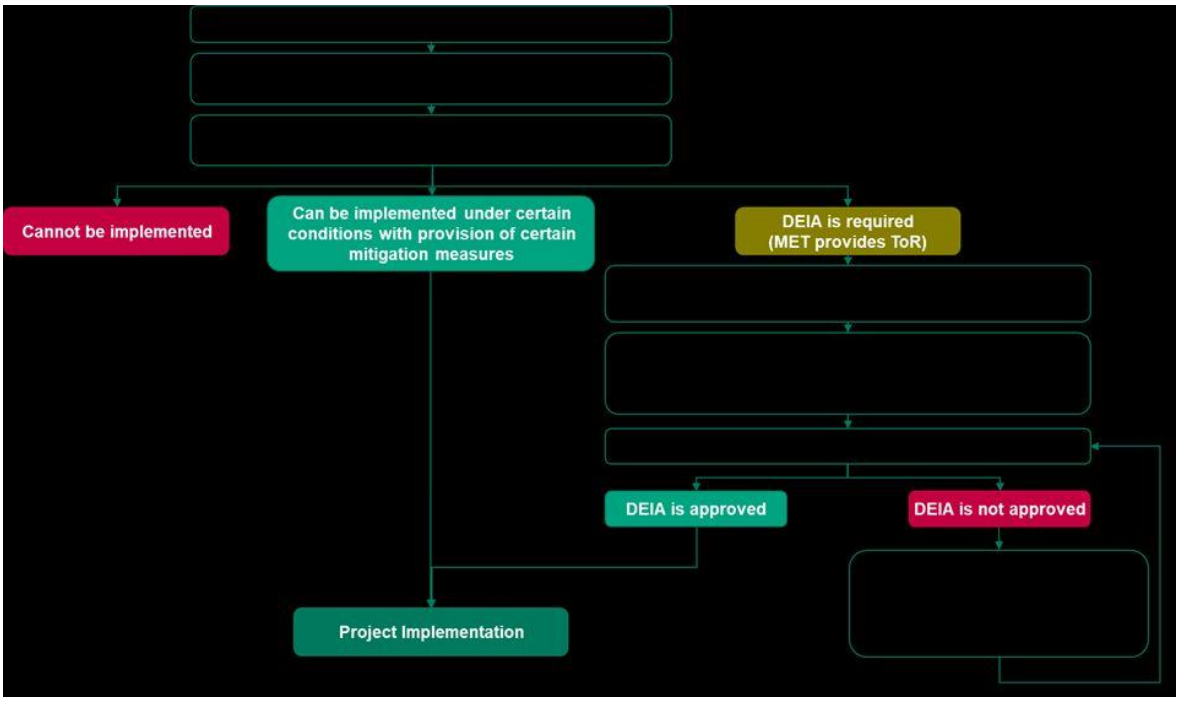
Энэ хууль нь онцгой хамгаалалтад байгаа газар нутаг, байгалийн төрх байдлыг хадгалах, хамгаалахыг зохицуулдаг. Хуульд тусгай хамгаалалттай газар нутгийн дөрвөн ангиллыг тогтоосон: Дархан цаазат газар, Байгалийн цогцолборт газар, Байгалийн нөөц газар, Дурсгалт газар. Байгалийн нөөц газрыг дөрвөн дэд ангилалд хуваадаг: экологийн, биологийн, палеонтологийн, геологийн нөөц газар.

2.2.2.16 Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн орчны бүсийн тухай хууль, 1995

Энэ хуулийн зорилт нь Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн орчны бүсийг тогтоох, түүнд явуулах үйл ажиллагааг зохицуулахад оршино. Хуульд Дархан цаазат газар болон Байгалийн цогцолборт газар гэсэн хоёр ангиллын орчны бүсийг тусгайлан тогтоосон.

2.2.3 Монгол Улс дахь БОНБҮ-ний үйл явцын тойм

Төслийн хөгжүүлэлтийг эхлүүлэхэд шаардлагатай зөвшөөрөл, батламжийг авахын тулд Монгол Улсын үндэсний хууль буюу 2012 онд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан Монгол Улсын Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуулийн 4.1 дүгээр зүйлийн дагуу орон нутгийн зохицуулалтын БОНБҮ боловсруулна. Гол зорилт нь Төслийг Зураг 2-1-д хураангуйлан үзүүлсэн Монгол Улсын БОНБҮ-ний үйл явцад нийцүүлэх явдал юм.

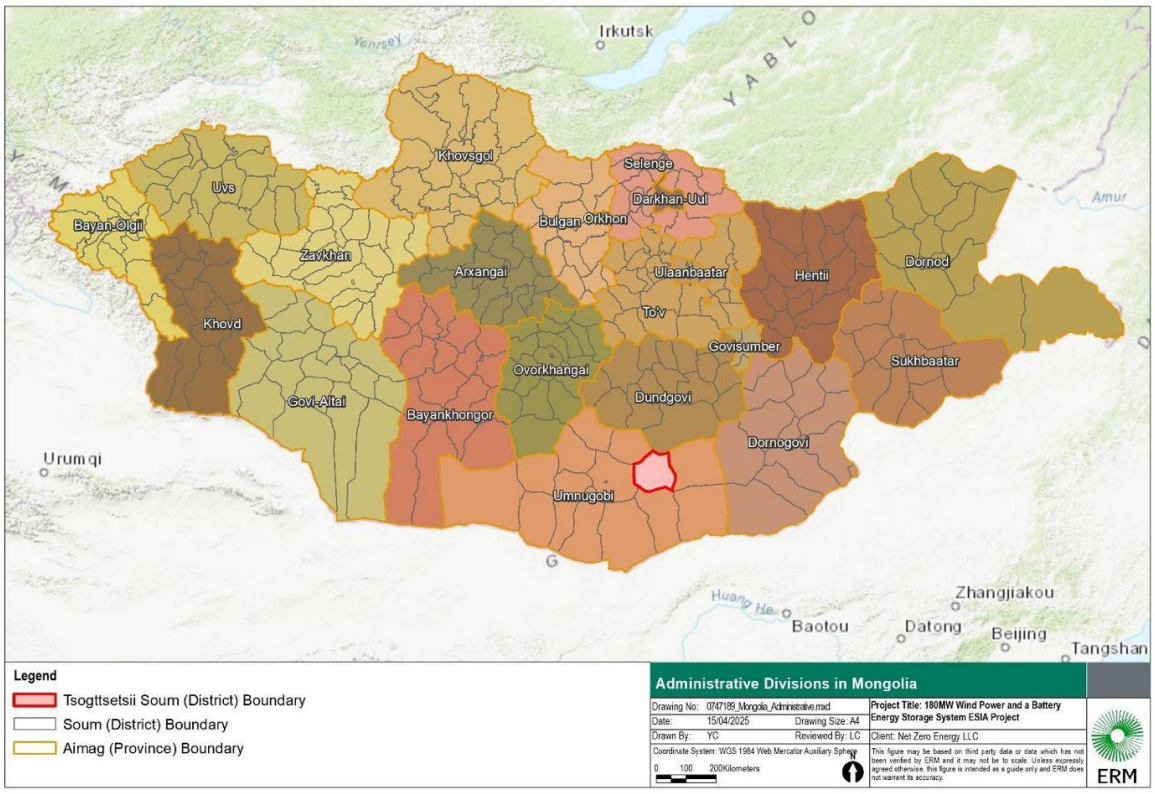

ЗУРАГ 2-1: МОНГОЛ УЛС ДАХЬ БОНБҮ-НИЙ ҮЙЛ ЯВЦЫН ХУРААНГУЙ

2.3 МОНГОЛ УЛСЫН ЗОХИЦУУЛАХ БАЙГУУЛЛАГУУД

Монгол Улсад салхин цахилгаан станцын төслүүдтэй холбоотой БОНБҮ-ний үйл явцад харьяалал бүхий эсвэл ихэвчлэн оролцдог гол яам, байгууллагууд:

- Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яам;
- Аймгийн Засаг дарга;
- Төсөл байрлах сумын улсын байцаагчдын орон нутгийн алба (жишээ нь, Засаг дарга).

ЗУРАГ 2-2: МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСАГ ЗАХИРГААНЫ НЭГЖ

2.4 ОЛОН УЛСЫН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ОРЧИН

Энэхүү Төсөлд дараах олон улсын стандартуудыг мөрдөнө.

2.4.1 IFC-ийн Байгаль орчин, нийгмийн тогтвортой байдлын гүйцэтгэлийн стандартууд (2012)

2006 оны 4 сард Дэлхийн банкны группийн гишүүн IFC нь Дэлхийн банкны группийн анхны хамгааллын бодлогод үндэслэн, хувийн хэвшлийн төслүүдтэй холбоотой онцлог асуудлуудыг илүү хүлээн зөвшөөрсөн Гүйцэтгэлийн стандартуудын (PS) багцыг гаргасан. IFC-ийн PS-ийг хүлэмжийн хий, хүний эрх, олон нийтийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, хамгаалалт зэрэг асуудлуудыг багтаахаар өргөжүүлсэн. Шинэчилсэн PS 2012 оны 1 сарын 9-нөөс хүчин төгөлдөр болсон. IFC-ийн PS-ийн бүрэн жагсаалтыг Зураг 2-3-т, IFC-ийн PS-ийн тоймыг Хүснэгт 2-1-д үзүүлэв. Дэлгэрэнгүйг IFC-ийн цахим хуудаснаас үзнэ үү[2].

[2] IFC-ийн цахим хуудас: https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standards

PS6-ийн Удирдамжийн зөвлөмж нь энэхүү төслийн Эгзэгтэй амьдрах орчны үнэлгээний үндэс болсон.

Эх сурвалж: IFC, 2019

ЗУРАГ 2-3: IFC-ИЙН ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН СТАНДАРТУУД

ХҮСНЭГТ 2-1: IFC-ИЙН ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН СТАНДАРТУУДЫН ТОЙМ

Гүйцэтгэлийн стандарт	Тодорхойлолт
Гүйцэтгэлийн стандарт 1 Байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийн үнэлгээ ба менежмент	• Энэхүү PS нь төслийн (үнэлгээ, менежментэд хамрагдах аливаа бизнесийн үйл ажиллагаа) бүх хугацаанд нийгэм, байгаль орчны гүйцэтгэлийг удирдахын ач холбогдлыг онцолдог. – Нөлөөллийг тодорхойлох, үнэлэх. Төслийн нөлөөллийн бүсэд үзүүлэх нийгэм, байгаль орчны сөрөг болон эерэг нөлөөллийг тодорхойлж, үнэлэх. – Бууруулах. Ажилчид, нөлөөлөлд өртсөн иргэд, байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллөөс зайлсхийх, зайлсхийх боломжгүй бол багасгах, бууруулах эсвэл нөхөн олговор олгох.

Гүйцэтгэлийн стандарт	Тодорхойлолт
	– Оролцогч талуудын оролцоо. Нөлөөлөлд өртсөн иргэдийг тэдэнд нөлөөлж болзошгүй асуудлаар зохих ёсоор оролцуулахыг хангах. – Үр дүнтэй менежмент. Менежментийн тогтолцоог үр дүнтэй ашиглах замаар компаниудын нийгэм, байгаль орчны гүйцэтгэлийг сайжруулахыг дэмжих.
Гүйцэтгэлийн стандарт 2 Хөдөлмөр ба ажлын нөхцөл	• Энэхүү PS нь ажлын байр бий болгох, орлого бий болгох замаар эдийн засгийн өсөлтийг эрэлхийлэхдээ ажилчдын үндсэн эрхийг хамгаалахтай тэнцвэржүүлэх ёстойг хүлээн зөвшөөрдөг. – Ажилчдад шударга хандах, ялгаварлан гадуурхахгүй байх, тэгш боломж олгох, үндэсний хөдөлмөр, хөдөлмөр эрхлэлтийн хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөхийг дэмжих. – Ажилчид ба удирдлагын харилцааг бий болгох, хадгалах, сайжруулах. – Үндэсний хөдөлмөр эрхлэлт, хөдөлмөрийн хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөхийг дэмжих. – Хүүхдийн хөдөлмөр, албадан хөдөлмөрийн асуудлыг шийдвэрлэх замаар ажиллах хүчийг хамгаалах. – Аюулгүй, эрүүл ажлын нөхцөлийг дэмжих, ажилчдын эрүүл мэндийг хамгаалах, дэмжих.
Гүйцэтгэлийн стандарт 3	• Энэхүү PS нь аж үйлдвэрийн үйл ажиллагаа, хотжилт нэмэгдэх нь ихэвчлэн агаар,
Нөөцийн үр ашиг ба бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх	ус, газрын бохирдлыг нэмэгдүүлж, орон нутаг, бүс нутаг, дэлхийн түвшинд хүн болон байгаль орчинд заналхийлж болзошгүйг хүлээн зөвшөөрдөг. – Төслийн үйл ажиллагаанаас үүсэх бохирдлоос зайлсхийх эсвэл багасгах замаар хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллөөс зайлсхийх эсвэл багасгах. – Эрчим хүч, ус зэрэг нөөцийг илүү тогтвортой ашиглахыг дэмжих. – Төсөлтэй холбоотой хүлэмжийн хийн (GHG) ялгарлыг бууруулах.
Гүйцэтгэлийн стандарт 4 Олон нийтийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, хамгаалалт	• Энэхүү PS нь төслийн үйл ажиллагаа, тоног төхөөрөмж, дэд бүтэц нь ихэвчлэн ажлын байр, үйлчилгээ, эдийн засгийн хөгжлийн боломж зэрэг ашиг тусыг олон нийтэд авчирдгийг хүлээн зөвшөөрдөг. – Төслийн хугацаанд ердийн болон ердийн бус нөхцөлөөс нөлөөлөлд өртсөн иргэдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдалд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг урьдчилан харж, зайлсхийх. – Ажилтан, эд хөрөнгийн хамгаалалтыг хүний эрхийн холбогдох зарчмын дагуу, нөлөөлөлд өртсөн иргэдэд учрах эрсдэлээс зайлсхийх эсвэл

Гүйцэтгэлийн стандарт	Тодорхойлолт
	багасгах байдлаар хэрэгжүүлэхийг хангах.
Гүйцэтгэлийн стандарт 5 Газар чөлөөлөлт ба албадан нүүлгэн шилжүүлэлт	• Энэхүү PS-д албадан нүүлгэн шилжүүлэлт гэдэг нь төсөлтэй холбоотой газар чөлөөлөлтийн үр дүнд бий болох биет нүүлгэн шилжүүлэлт (нүүлгэн шилжүүлэх эсвэл орон байраа алдах) болон эдийн засгийн нүүлгэн шилжүүлэлт (орлогын эх үүсвэр, амьжиргааны хэрэгслээ алдахад хүргэх хөрөнгө эсвэл хөрөнгөд хүрэх боломжоо алдах) хоёуланг хэлнэ гэж тодорхойлсон. – Төслийн өөр хувилбаруудыг судлах замаар нүүлгэн шилжүүлэлтээс зайлсхийх, зайлсхийх боломжгүй бол багасгах. – Албадан нүүлгэлтээс зайлсхийх. – Газар чөлөөлөлт эсвэл газар ашиглалтын хязгаарлалтаас үүдэх нийгэм, эдийн засгийн сөрөг нөлөөллийг (i) хөрөнгийн алдагдлыг орлуулах өртгөөр нөхөн төлөх, (ii) нүүлгэн шилжүүлэх үйл ажиллагааг мэдээллийг зохих ёсоор ил тод болгож, нөлөөлөлд өртөгчидтэй зөвлөлдөж, тэдний мэдээлэлд суурилсан оролцоотойгоор хэрэгжүүлэх замаар урьдчилан харж, зайлсхийх, зайлсхийх боломжгүй бол багасгах. – Нүүлгэн шилжүүлэгдсэн хүмүүсийн амьжиргаа, амьжиргааны түвшинг сайжруулах эсвэл сэргээх. – Нүүлгэн шилжүүлэлтийн талбайд эзэмшлийн баталгаатай, зохих орон сууцаар хангах замаар биет нүүлгэн шилжүүлэлтэд өртөгчдийн амьдрах нөхцөлийг сайжруулах.
Гүйцэтгэлийн стандарт 6 Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах ба амьд байгалийн нөөцийн тогтвортой менежмент	• Энэхүү PS нь биологийн олон янз байдал буюу генетик, зүйл, экосистемийн олон янз байдлыг багтаасан бүх хэлбэрийн амьдралын олон янз байдал, түүний өөрчлөгдөж, хувьсан хөгжих чадварыг хамгаалах нь тогтвортой хөгжлийн үндэс болохыг хүлээн зөвшөөрдөг. – Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах. – Экосистемийн үйлчилгээний үр өгөөжийг хадгалах. – Хамгааллын хэрэгцээ, хөгжлийн тэргүүлэх чиглэлийг уялдуулсан практикийг нэвтрүүлэх замаар амьд байгалийн нөөцийн тогтвортой менежментийг дэмжих.
Гүйцэтгэлийн стандарт 7 Уугуул иргэд	• Энэхүү PS нь үндэсний нийгэмд давамгайлах бүлгээс ялгаатай өвөрмөц шинжтэй нийгмийн бүлэг болох уугуул иргэд нь хүн амын хамгийн гадуурхагдсан, эмзэг хэсэгт ихэвчлэн хамаардгийг хүлээн зөвшөөрдөг. – Хөгжлийн үйл явц нь уугуул иргэдийн нэр төр, хүний эрх, хүсэл эрмэлзэл, соёл, байгалийн нөөцөд суурилсан амьжиргааг бүрэн

Гүйцэтгэлийн стандарт	Тодорхойлолт
	хүндэтгэхийг хангах.
	– Төслүүдээс уугуул иргэдийн олон нийтэд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг урьдчилан харж, зайлсхийх, эсвэл зайлсхийх боломжгүй бол соёлын хувьд тохиромжтой байдлаар ийм нөлөөллийг багасгах, бууруулах, нөхөн олговор олгох, мөн хөгжлийн үр өгөөж хүртэх боломж олгох. – Уугуул иргэдэд тогтвортой хөгжлийн үр өгөөж, боломжийг соёлын хувьд тохиромжтой байдлаар дэмжих. – Төслийн нөлөөлөлд өртсөн уугуул иргэдтэй төслийн бүх хугацаанд мэдээлэлд суурилсан зөвлөлдөх уулзалт ба оролцоонд (ICP) үндэслэсэн байнгын харилцааг бий болгох, хадгалах. – Энэхүү Гүйцэтгэлийн стандартад заасан нөхцөл байдал үүссэн тохиолдолд уугуул иргэдийн нөлөөлөлд өртсөн олон нийтийн Чөлөөт, урьдчилсан, мэдээлэлд суурилсан зөвшөөрлийг (FPIC) хангах. – Уугуул иргэдийн соёл, мэдлэг, зан үйлийг хүндэтгэж, хадгалах.
Гүйцэтгэлийн стандарт 8 Соёлын өв	• Энэхүү PS нь соёлын өв нь өнөө ба ирээдүй хойч үеийнхэнд чухал болохыг хүлээн зөвшөөрдөг. Төслийн соёлын өвийг ашиглахтай холбоотой энэхүү PS-ийн шаардлага нь хэсэгчлэн Биологийн төрөл зүйлийн тухай конвенцоор тогтоосон стандартад үндэслэсэн. Төсөл хэрэгжүүлэгчээс соёлын өвийг хамгаалах тухай холбогдох үндэсний хууль, тэр дундаа Дэлхийн соёлын болон байгалийн өвийг хамгаалах тухай конвенц болон бусад холбогдох олон улсын эрх зүйн дагуу хүлээсэн үүргийг хэрэгжүүлэх үндэсний хуулийг дагаж мөрдөхийг шаарддаг. – Төсөл хэрэгжүүлэгч төслийн үйл ажиллагааны явцад соёлын өвийг хамгаалахыг хангах. – Орлуулшгүй соёлын өвийг хамгаалах, бизнесийн үйл ажиллагааныхаа явцад соёлын өвийг хамгаалж, хадгалах талаар төсөл хэрэгжүүлэгчдэд чиглэл өгөх. – Бизнесийн үйл ажиллагаанд соёлын өвийг ашигласнаас бий болох үр өгөөжийг шударга хуваарилахыг дэмжих.

2.4.2 Дэлхийн банкны EHS-ийн ерөнхий удирдамж (2007)

IFC-ийн PS-ийг нөхөх зорилгоор 2007 оны 4 сард EHS-ийн ерөнхий удирдамжийг гаргасан. EHS-ийн удирдамж нь Олон улсын салбарын сайн туршлагын (GIIP) ерөнхий болон салбарын онцлог жишээг агуулсан техникийн лавлах баримт бичиг юм. Тэдгээрийг байгаль

орчин, хөдөлмөрийн болон олон нийтийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, барилга угсралт ба татан буулгалт гэж ангилдаг. EHS-ийн ерөнхий удирдамжийг тухайн салбарын EHS-ийн асуудлаар хэрэглэгчдэд зөвлөмж өгдөг холбогдох салбарын EHS удирдамжтай хамт хэрэглэхээр боловсруулсан.

2.4.2.1 Дэлхийн банкны Салхины эрчим хүчний EHS удирдамж (2015)

Салхины эрчим хүчний EHS удирдамж нь хуурай газрын болон далайн салхин цахилгаан станцуудын байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын асуудалд хамаарах мэдээллийг агуулдаг. Үүнийг салхин цахилгаан станцад хамгийн эхний техник эдийн засгийн үнэлгээнээс, мөн байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ хийх үеэс эхлэн хэрэглэж, барилга угсралт, ашиглалтын үе шатанд үргэлжлүүлэн хэрэглэнэ.

2.4.2.2 Дэлхийн банкны Цахилгаан эрчим хүч дамжуулах, түгээх EHS удирдамж (2007)

Цахилгаан эрчим хүч дамжуулах, түгээх EHS удирдамж нь үйлдвэрлэх байгууламж болон цахилгаан сүлжээнд байрлах дэд станцын хоорондох эрчим хүчний дамжуулалт, мөн дэд станцаас орон сууцны, худалдааны, аж үйлдвэрийн бүсэд байрлах хэрэглэгчдэд эрчим хүч түгээхэд хамаарах мэдээллийг агуулдаг.

2.4.3 Хуримтлагдсан нөлөөллийн үнэлгээ ба менежментийн сайн туршлагын гарын авлага: Хөгжиж буй зах зээл дэх хувийн хэвшилд зориулсан удирдамж, 2013

Энэхүү гарын авлага нь хөгжиж буй зах зээл дэх хувийн хэвшлийн компаниудад хуримтлагдсан нөлөөллийг тодорхойлох, ийм хуримтлагдсан нөлөөллийг удирдах арга хэмжээг үр дүнтэй төлөвлөж, хэрэгжүүлэхэд нь туслах зургаан алхамт үйл явцыг санал болгодог.

2.4.4 IFC Оролцогч талуудын оролцоо: Хөгжиж буй зах зээлд бизнес эрхэлдэг компаниудад зориулсан сайн туршлагын гарын авлага, 2007

Энэхүү гарын авлагыг IFC нь оролцогч талуудын оролцооны сайн туршлагын цогц тоймыг гаргах зорилгоор нийтэлсэн бөгөөд нөлөөлөлд өртсөн олон нийт, орон нутгийн засаг захиргаа, төрийн бус болон иргэний нийгмийн бусад байгууллага, орон нутгийн байгууллага, бусад сонирхогч болон нөлөөлөлд өртсөн талууд зэрэг бизнесийн үндсэн үйл ажиллагаанаас “гадаад” оролцогч талуудын бүлэгт онцгой анхаарсан.

Гарын авлага нь хоёр хэсэгтэй:

- Нэгдүгээр хэсэгт оролцогч талуудын оролцооны гол ойлголт, зарчим, үр дүнтэй болох нь батлагдсан практик, оролцогч талуудын үр дүнтэй оролцоог хангахад туслах хэрэгслүүд багтсан;
- Хоёрдугаар хэсэгт эдгээр зарчим, практик, хэрэгслийг төслийн мөчлөгийн анхны санаанаас эхлэн барилга угсралт, ашиглалт, хөрөнгө оруулалтаас гарах болон/эсвэл татан буулгах хүртэлх үе шатуудад хэрхэн нийцүүлэхийг харуулсан.

2.4.5 IFC Сайн туршлагын зөвлөмж: Гүйцэтгэгчдийн байгаль орчин, нийгмийн гүйцэтгэлийг удирдах нь, 2017

IFC-ээс гаргасан энэхүү Сайн туршлагын зөвлөмж (GPN) нь харилцагч байгууллагуудад төсөлд ажиллаж буй гүйцэтгэгч, туслан гүйцэтгэгч болон бусад гуравдагч талуудын байгаль орчин, нийгмийн (E&S) гүйцэтгэлийг IFC-ийн шаардлагад нийцүүлэн удирдах оновчтой, тууштай, үр дүнтэй хандлагыг хэрэгжүүлэхэд туслах зорилготой. Энэхүү GPN нь барилга угсралт, ашиглалт, татан буулгах үйл ажиллагааны явцад байгаль орчин, нийгмийн зохих менежментийг хангах зорилгоор урьдчилсан шалгаруулалт, санал авах,

үнэлэх, гэрээ байгуулах, худалдан авалтын үйл явцын талаар харилцагч болон гүйцэтгэгчдэд практик зөвлөмж өгдөг. Эцэст нь гүйцэтгэгчийн үзүүлж буй үйлчилгээний янз бүрийн үе шатанд (өөрөөр хэлбэл дайчлахаас эхлэн барилга угсралт, ашиглалт, засвар үйлчилгээ хүртэл) төслийн гүйцэтгэлийг хэрхэн удирдах, гүйцэтгэгчийн гүйцэтгэлийг хэрхэн үр дүнтэй хянаж, тайлагнах талаар зөвлөмж өгдөг.

2.4.6 IFC ба EBRD-ийн “Ажилчдын байр: үйл явц ба стандарт” удирдамж

Энэхүү удирдамжийг IFC болон Европын Сэргээн босголт, хөгжлийн банк (EBRD) нь IFC-ийн PS 2 болон EBRD-ийн Гүйцэтгэлийн шаардлага 2-т заасан ажилчдын байртай холбоотой зохих бодлого, стандартын талаар тодорхой, практик зөвлөмж өгөх зорилгоор гаргасан.

Ажилчдын байрны удирдамж нь дараах хэсгүүдэд хуваагдана:

- I хэсэг: Ажилчдын байрны шаардлагыг төлөвлөх, үнэлэх. Энэ хэсэгт ажилчдын байрны хэрэгцээг үнэлэх, ажилчдын байрнаас олон нийтэд үзүүлэх болзошгүй нөлөөллийг үнэлэх, ажилчдын байрны төрлүүдийн талаар зөвлөмж өгнө;
- II хэсэг: Ажилчдын байрны стандарт ба менежмент. Энэ хэсэгт төсөлд хамаарах стандарт, тэр дундаа үндэсний/орон нутгийн стандарт, түүнчлэн ерөнхий амьдрах байр; ариун цэврийн байгууламж; гуанз, хоол хийх, угаалгын байгууламж; хоол тэжээл ба хүнсний аюулгүй байдлын талаарх олон улсын стандарт, сайн туршлагыг тайлбарласан.

2.4.7 IFC Сайн туршлагын гарын авлага: Хамгаалалтын хүчнийг ашиглах нь, 2017

“Хамгаалалтын хүчнийг ашиглах нь: Эрсдэл ба нөлөөллийг үнэлэх, удирдах” сайн туршлагын гарын авлагыг IFC-ийн харилцагчид болон хувийн хэвшлийн бусад компани, тэдгээрийн зөвлөхүүдэд зориулан боловсруулсан. Гарын авлага нь компаниудад Гүйцэтгэлийн стандарт 4-т заасан шаардлагыг илүү сайн ойлгож, хэрэгжүүлэхэд зориулсан төслийн түвшний практик зөвлөмж өгдөг. Бүлгүүд нь эрсдэлийн үнэлгээ, хувийн хамгаалалтын албыг удирдах, төрийн хамгаалалтын байгууллагатай харилцах харилцааг удирдах, хамгаалалтын менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хамгаалалтын ажилтнуудтай холбоотой гомдол, тохиолдлыг үнэлэхэд чиглэсэн.

2.4.8 IFC Төслийн нөлөөлөлд өртсөн олон нийтийн гомдлыг шийдвэрлэх нь, 2009

IFC-ээс гаргасан энэхүү Сайн туршлагын зөвлөмж (GPN) нь оролцогч талуудын оролцооны гомдлын менежментийн тулгуур хэсгийн талаар компаниудад зөвлөмж өгдөг. Аль ч салбарын, ямар ч хэмжээний байгууллага нөлөөлөлд өртсөн олон нийтийн санаа зовнил, гомдлыг шийдвэрлэхдээ харгалзан үзэх үндсэн зарчим, ерөнхий үйл явцын алхмуудын талаар зөвлөмж өгдөг.

2.4.9 IFC Нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулах гарын авлага, 2002 ба Газар чөлөөлөлт ба албадан нүүлгэн шилжүүлэлтийн сайн туршлагын гарын авлага, 2023

IFC-ээс гаргасан Нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулах гарын авлага нь нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх шилдэг туршлагын алхмуудыг танилцуулдаг. Гарын авлагад нүүлгэн шилжүүлэлтийн бодлого, зарчмыг тодорхойлсон бөгөөд эдгээр зарчим нь: 1) албадан нүүлгэн шилжүүлэлтээс зайлсхийх ёстой; 2) албадан нүүлгэн шилжүүлэлтээс зайлсхийх боломжгүй бол нөлөөлөлд өртсөн хүмүүст алдсан хөрөнгийнх нь нөхөн олговрыг бүрэн, шударга олгох ёстой; 3) албадан нүүлгэн шилжүүлэлтийг нөлөөлөлд өртсөн хүмүүсийн амьжиргааг сайжруулах боломж гэж үзэж, түүний дагуу хэрэгжүүлэх ёстой; 4) бууруулах арга хэмжээ, үр өгөөж нь зохистой, тогтвортой байхын тулд албадан нүүлгэн

шилжүүлэлтэд өртсөн хүмүүстэй зөвлөлдөж, тэднийг нүүлгэн шилжүүлэлтийн төлөвлөлтөд оролцуулах ёстой.

IFC-ээс гаргасан Газар чөлөөлөлт ба албадан нүүлгэн шилжүүлэлтийн сайн туршлагын гарын авлага нь IFC-ийн Газар чөлөөлөлт ба албадан нүүлгэн шилжүүлэлтийн тухай Гүйцэтгэлийн стандарт 5-ын зорилтыг хангахын тулд нүүлгэн шилжүүлэлт болон амьжиргааг сэргээх үйл явцыг бүхэлд нь төлөвлөх, суурь мэдээлэл цуглуулах, хэрэгжүүлэх, хянах, үнэлэх хүрээ, арга зүйг тодорхойлдог.

2.4.10 IFC Сайн туршлагын зөвлөмж: Орчин үеийн боолчлолтой холбоотой эрсдэлийг удирдах нь, 2018

Орчин үеийн боолчлолтой холбоотой эрсдэлийг удирдах сайн туршлагын зөвлөмжийг Ergon Associates болон Ёс зүйтэй худалдааны санаачилга (ETI) нь Олон улсын санхүүгийн корпораци (IFC), CDC Group Plc, Европын Сэргээн босголт, хөгжлийн банк (EBRD) болон Их Британийн Олон улсын хөгжлийн газрын (DFID) дэмжлэгтэйгээр боловсруулсан. GPN нь олон хөрөнгө оруулагч, компаниудад аль хэдийн хэрэгжиж буй байгаль орчин, нийгмийн хянан шалгах ажиллагаа болон хяналт шинжилгээний үйл явцыг дэмжих практик хэрэгслүүдийг өгдөг. Мөн яагаад арга хэмжээ авах шаардлагатай, асуудлыг хэрхэн удирдаж шийдвэрлэх, бусадтай хамтран ажиллах хэрэгцээний талаар ойлголт өгөхийг зорьдог.

2.4.11 IFC Жендэрт суурилсан хүчирхийлэл ба дарамтыг шийдвэрлэх нь: Хувийн хэвшилд зориулсан шинээр бий болж буй сайн туршлага, 2020

“Жендэрт суурилсан хүчирхийлэл ба дарамтыг шийдвэрлэх нь: Хувийн хэвшилд зориулсан шинээр бий болж буй сайн туршлага”-ыг IFC, Европын Сэргээн босголт, хөгжлийн банк (EBRD) болон CDC Group хамтран захиалсан. Энэ нь үйл ажиллагаа болон хөрөнгө оруулалтад жендэрт суурилсан хүчирхийлэл ба дарамтыг (GBVH) шийдвэрлэх шинээр бий болж буй туршлагыг тоймлон харуулдаг.

2.4.12 НҮБ-ын Хамгаалалт ба хүний эрхийн сайн дурын зарчмууд

Хамгаалалт ба хүний эрхийн сайн дурын зарчмуудыг 2000 онд бий болгосон. Эдгээр зарчим нь компаниудад төрийн болон хувийн хамгаалалтын үйлчилгээ үзүүлэгчидтэй харилцахдаа хүний эрхийг хүндэтгэхийг хангах зорилгоор хүний эрхийн эрсдэлийн цогц үнэлгээ хийхэд чиглэл өгдөг.

2.4.13 EBRD-ийн Байгаль орчин, нийгмийн бодлого (2024)

2024 оны 10 сард Европын Сэргээн босголт, хөгжлийн банк (EBRD) нь өөрийн одоогийн Байгаль орчин, нийгмийн бодлогыг (ESP) гаргасан бөгөөд энэ нь шинэ төслүүдийн хувьд 2025 оны 1 сарын 1-нээс хүчин төгөлдөр болж, өмнөх EBRD-ийн Байгаль орчин, нийгмийн бодлого 2019 болон түүнтэй холбоотой Гүйцэтгэлийн шаардлагуудыг орлосон. ESP 2024-ийн дагуу өмнөх Гүйцэтгэлийн шаардлагуудыг (PR) Байгаль орчин, нийгмийн шаардлага (ESR) гэж нэрлэж, шаардлагуудыг илүү чангатгасан. ESP 2024-ийн хүрээнд EBRD нь байгаль орчин, нийгмийн тогтвортой байдлын тодорхой чиглэлээр төслүүдийн хангах ёстой ESR-ийн цогц багцыг баталсан. ESR-ийн гол цөм нь бууруулах шатлал болон Салбарын сайн туршлагыг (GIP) хэрэглэх явдал юм. ESR-ийн тоймыг Хүснэгт 2-2-т үзүүлэв. Дэлгэрэнгүйг EBRD-ийн цахим хуудаснаас үзнэ үү[3].

[3] https://www.ebrd.com/content/dam/ebrd_dxp/assets/pdfs/environment---sustainability/environmental-and-social-policy-esp/esp-2024/EBRD-Environmental-and-Social-Policy-2024-high-res.pdf

ХҮСНЭГТ 2-2: EBRD-ИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГМИЙН ШААРДЛАГЫН ТОЙМ

Байгаль орчин, нийгмийн шаардлага	**Тодорхойлолт**
Байгаль орчин, нийгмийн шаардлага 1 Байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийн үнэлгээ ба менежмент	• Энэхүү ESR нь төслийн (үнэлгээ, менежментэд хамрагдах аливаа бизнесийн үйл ажиллагаа) бүх хугацаанд нийгэм, байгаль орчны гүйцэтгэлийг удирдахын ач холбогдлыг онцолдог. ESR нь: – Төслийн бүх хугацаанд байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийг тодорхойлох, үнэлэх, удирдах системтэй хандлагыг тогтоодог. – Өөр хувилбар, хуримтлагдсан нөлөөлөл, уур амьсгалтай холбоотой эрсдэлийг харгалзан үзэхийг шаарддаг. – Нөлөөллөөс зайлсхийх, багасгах, сэргээх, зохих тохиолдолд дүйцүүлэн хамгаалах бууруулах шатлалыг хэрэглэдэг. – Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн тогтолцоо (ESMS) болон хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг шаарддаг. – Байгаль орчин, нийгмийн гүйцэтгэлийг тасралтгүй сайжруулахыг дэмждэг.
Байгаль орчин, нийгмийн шаардлага 2 Хөдөлмөр ба ажлын нөхцөл	• Энэхүү ESR нь ажлын байр бий болгох, орлого бий болгох замаар эдийн засгийн өсөлтийг эрэлхийлэхдээ ажилчдын үндсэн эрхийг хамгаалахтай тэнцвэржүүлэх ёстойг хүлээн зөвшөөрдөг. ESR нь: – Ажилчдад шударга хандах, ялгаварлан гадуурхахгүй байх, тэгш боломжийг дэмждэг. – Үндэсний хууль, олон улсын хөдөлмөрийн зарчмуудад нийцүүлэн ажилчдын эрхийг хамгаалдаг. – Хүүхдийн хөдөлмөр, албадан хөдөлмөрийг хориглодог. – Аюулгүй, эрүүл ажлын нөхцөлийг шаарддаг. – Гомдол барагдуулах механизм болон ажилчид ба удирдлагын харилцааны үйл явцыг тогтоодог.
Байгаль орчин, нийгмийн шаардлага 3 Нөөцийн үр ашиг, бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх ба хяналт	• Энэхүү ESR нь аж үйлдвэрийн үйл ажиллагаа, хотжилт нэмэгдэх нь ихэвчлэн агаар, ус, газрын бохирдлыг нэмэгдүүлж, орон нутаг, бүс нутаг, дэлхийн түвшинд хүн болон байгаль орчинд заналхийлж болзошгүйг хүлээн зөвшөөрдөг. ESR нь: – Эрчим хүч, ус, түүхий эд болон бусад нөөцийг үр ашигтай ашиглахыг дэмждэг. – Агаар, ус, газрын бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх, багасгах, хянахыг шаарддаг. – Хог хаягдлын менежмент болон аюултай материалын асуудлыг хамардаг. – Хүлэмжийн хийн ялгарал болон уур амьсгалтай холбоотой нөлөөллийг харгалзан үзэхийг шаарддаг.

Байгаль орчин, нийгмийн шаардлага	Тодорхойлолт
	– Нөөцийн үр ашигтай, нүүрстөрөгч багатай төслийн зураг төслийг дэмждэг.
Байгаль орчин, нийгмийн шаардлага 4 Эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, хамгаалалт	• Энэхүү ESR нь төслийн үйл ажиллагаа, тоног төхөөрөмж, дэд бүтэц нь ихэвчлэн ажлын байр, үйлчилгээ, эдийн засгийн хөгжлийн боломж зэрэг ашиг тусыг олон нийтэд авчирдгийг хүлээн зөвшөөрдөг. – Ажилчид, нөлөөлөлд өртсөн иргэд, олон нийтийг төсөлтэй холбоотой эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын эрсдэлээс хамгаалахыг зорьдог. – Олон нийт аюултай материал, дэд бүтцийн эвдрэл, онцгой байдалд өртөх асуудлыг хамардаг. – Онцгой байдлын бэлэн байдал, хариу арга хэмжээний төлөвлөлтийг шаарддаг. – Тээвэр, замын хөдөлгөөн, халдварт өвчин болон хамгаалалтын ажилтнуудын менежментийг хамардаг.
Байгаль орчин, нийгмийн шаардлага 5 Газар чөлөөлөлт, газар ашиглалтын хязгаарлалт	• Энэхүү ESR-д албадан нүүлгэн шилжүүлэлт гэдэг нь биет нүүлгэн шилжүүлэлт (нүүлгэн шилжүүлэх эсвэл орон байраа алдах) болон эдийн засгийн нүүлгэн шилжүүлэлт (хөрөнгө эсвэл хөрөнгөд хүрэх боломжоо алдах,
ба албадан нүүлгэн шилжүүлэлт	улмаар орлогын эх үүсвэр, амьжиргааны хэрэгслээ алдах) хоёуланг хэлэх бөгөөд энэ нь төсөлтэй холбоотой газар чөлөөлөлтийн үр дүнд бий болно. – Төслийн үйл ажиллагаанаас үүдэх биет болон эдийн засгийн нүүлгэн шилжүүлэлтийг хамардаг. – Боломжтой бол нүүлгэн шилжүүлэлтээс зайлсхийх эсвэл багасгахыг шаарддаг. – Орлуулах өртгөөр нөхөн олговор олгох, амьжиргааг сэргээх арга хэмжээг шаарддаг. – Нөлөөлөлд өртсөн хүмүүстэй утга учиртай зөвлөлдөж, тэдний оролцоог хангадаг. – Нөлөөлөлд өртсөн хүмүүсийн амьжиргаа, амьжиргааны түвшинг сайжруулах эсвэл сэргээхийг зорьдог.
Байгаль орчин, нийгмийн шаардлага 6 Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах ба амьд байгалийн нөөцийн тогтвортой менежмент	• Энэхүү ESR нь биологийн олон янз байдал буюу генетик, зүйл, экосистемийн олон янз байдлыг багтаасан бүх хэлбэрийн амьдралын олон янз байдал, түүний өөрчлөгдөж, хувьсан хөгжих чадварыг хамгаалах нь тогтвортой хөгжлийн үндэс болохыг хүлээн зөвшөөрдөг. – Биологийн олон янз байдал, экосистем, экологийн үйл явцыг хамгаалдаг. – Биологийн олон янз байдалд үзүүлэх нөлөөлөлд бууруулах шатлалыг хэрэглэхийг

Байгаль орчин, нийгмийн шаардлага	Тодорхойлолт
	шаарддаг. – Байгалийн амьдрах орчин, эгзэгтэй амьдрах орчин, хамгаалалттай газар нутгийн асуудлыг хамардаг. – Экосистемийн үйлчилгээ болон хуримтлагдсан нөлөөллийг харгалзан үзэхийг шаарддаг. – Амьд байгалийн нөөцийн тогтвортой менежментийг дэмждэг.
Байгаль орчин, нийгмийн шаардлага 7 Уугуул иргэд	• Энэхүү ESR нь үндэсний нийгэмд давамгайлах бүлгээс ялгаатай өвөрмөц шинжтэй нийгмийн бүлэг болох уугуул иргэд нь хүн амын хамгийн гадуурхагдсан, эмзэг хэсэгт ихэвчлэн хамаардгийг хүлээн зөвшөөрдөг. – Уугуул иргэдийн эрх, соёл, мэдлэг, амьжиргааг хүндэтгэхийг хангадаг. – Сөрөг нөлөөллөөс зайлсхийх эсвэл багасгахыг шаарддаг. – Соёлын хувьд тохиромжтой үр өгөөж, оролцоог дэмждэг. – Утга учиртай зөвлөлдөх уулзалт, оролцоог шаарддаг. – Тодорхой нөхцөлд Чөлөөт, урьдчилсан, мэдээлэлд суурилсан зөвшөөрлийг (FPIC) шаарддаг.
Байгаль орчин, нийгмийн шаардлага 8 Соёлын өв	• Энэхүү ESR нь соёлын өв нь өнөө ба ирээдүй хойч үеийнхэнд чухал болохыг хүлээн зөвшөөрдөг. Төслийн соёлын өвийг ашиглахтай холбоотой энэхүү стандартын шаардлага нь хэсэгчлэн Биологийн төрөл зүйлийн тухай конвенцоор тогтоосон стандартад үндэслэсэн. Төсөл хэрэгжүүлэгчээс соёлын өвийг хамгаалах тухай холбогдох үндэсний хууль, тэр дундаа Дэлхийн соёлын болон байгалийн өвийг хамгаалах тухай конвенц болон бусад холбогдох олон улсын эрх зүйн дагуу хүлээсэн үүргийг хэрэгжүүлэх үндэсний хуулийг дагаж мөрдөхийг шаарддаг. – Биет болон биет бус соёлын өвийг хамгаалдаг. – Төсөлтэй холбоотой соёлын өвийн нөөцөд үзүүлэх нөлөөллийг тодорхойлж, удирдахыг шаарддаг. – Археологийн олдвор санамсаргүй илэрсэн үеийн журмыг багтаадаг. – Соёлын үнэт зүйл, уламжлалыг хадгалахыг дэмждэг. – Соёлын өвийг ашигласнаас бий болох үр өгөөжийг шударга хуваарилахыг дэмждэг.
Байгаль орчин, нийгмийн шаардлага 10 Оролцогч талуудын оролцоо	• Энэхүү ESR нь: – Төслийн бүх хугацаанд утга учиртай, хүртээмжтэй, тасралтгүй оролцогч талуудын оролцоог шаарддаг.

Байгаль орчин, нийгмийн шаардлага	Тодорхойлолт
	– Төслийн мэдээллийг ил тод нээлттэй болгохыг хангадаг. – Нөлөөлөлд өртсөн болон сонирхогч оролцогч талуудыг тодорхойлохыг шаарддаг.
	– Олон нийт, оролцогч талуудад зориулсан гомдол барагдуулах механизмыг бий болгодог. – Төслийн шийдвэр гаргах үйл явцад мэдээлэлд суурилсан оролцоог дэмждэг.

2.4.14 ADB-ийн Байгаль орчин, нийгмийн хүрээ баримт бичиг (2024)

2024 оны 11 сарын 22-нд Азийн хөгжлийн банкны (ADB) Төлөөлөн удирдах зөвлөл Байгаль орчин, нийгмийн хүрээ баримт бичгийг (ESF) баталсан. ESF нь ADB-ийн өмнөх хамгаалалтын бодлого болох Хамгаалалтын бодлогын мэдэгдэлд (SPS) тулгуурлан, түүнийг уялдаа, нийцэл нь сайжирсан нэгдсэн бодлогын хүрээ болгосон бөгөөд байгаль орчин, нийгмийн нөлөөлөл, эрсдэлийг илүү иж бүрэн хамардаг. ESF нь 2026 оны 1 сарын 1-нээс хүчин төгөлдөр болж, SPS-ийг орлосон. ESF 2024-ийн хүрээнд ADB нь байгаль орчин, нийгмийн тогтвортой байдлын тодорхой чиглэлээр төслүүдийн хангах ёстой Байгаль орчин, нийгмийн стандартуудын (ESS) цогц багцыг баталсан. ESS-ийн тоймыг Хүснэгт 2-3-т үзүүлэв. Дэлгэрэнгүйг ADB-ийн цахим хуудаснаас үзнэ үү[4].

ХҮСНЭГТ 2-3: ADB-ИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГМИЙН СТАНДАРТУУДЫН ТОЙМ

Стандарт	Тодорхойлолт
ESS1: Байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийн үнэлгээ ба менежмент	• Байгаль орчин, нийгмийн нэгдсэн үнэлгээг болзошгүй эрсдэл, нөлөөлөлд тохирсон хэмжээнд хийх үндсийг тогтоосон ерөнхий стандарт. Буурууллах шатлалыг хэрэглэхийг онцолж, жендэрийн эрсдэл болон нийгмээс гадуурхагдсан эсвэл эмзэг бүлгийг тодорхойлж, тэдэнд чиглэсэн ялгавартай арга хэмжээ хэрэгжүүлэхийг шаарддаг.
ESS2: Хөдөлмөр ба ажлын нөхцөл	• Зээлдэгч/харилцагч ажлын байр бий болгох замаар төслийн ажилчдын нийгэм, эдийн засгийн сайн сайхан байдлыг дээшлүүлж чадах бөгөөд төслийн ажилчид чанартай төсөл хэрэгжүүлэхэд гол үүрэг гүйцэтгэдгийг хүлээн зөвшөөрдөг. Хөдөлмөр, ажлын нөхцөлийн шударга стандарт, хүний нөөцийн зохистой менежмент, төслийн ажилчдыг хүндэтгэхэд тулгуурласан харилцааг дэмждэг.
ESS3: Нөөцийн хэмнэлт ба бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх	• Эдийн засаг, нийгмийн үйл ажиллагаа нь агаар, ус, хөрсийг бохирдуулж, хязгаарлагдмал нөөцийг хүн, байгаль орчин, байгаль орчноос үзүүлдэг экосистемийн үйлчилгээнд заналхийлж болзошгүй хэмжээгээр хэрэглэдгийг хүлээн зөвшөөрдөг. Нөөцийн хэмнэлтийг сайжруулах, эрчим хүч, ус, хөрс, түүхий эд зэрэг нөөцийн хэрэглээний эрчмийг багасгах арга хэмжээг шаарддаг.

Стандарт	Тодорхойлолт
ESS4: Эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, хамгаалалт	• Төслийн үйл ажиллагаа, дэд бүтэц нь төслийн ажилчид болон төслийн нөлөөлөлд өртсөн хүмүүсийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, хамгаалалтын эрсдэлд, тэр дундаа бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, дарамтын эрсдэлд өртөх магадлалыг нэмэгдүүлж болзошгүйг хүлээн зөвшөөрдөг. Төслөөс ажилчид болон олон нийтэд учруулах аюулгүй байдал, хамгаалалтын эрсдэл, нөлөөллийг үнэлэх, төлөвлөх, удирдах, хянах шаардлагыг тогтоодог.
ESS5: Газар чөлөөлөлт ба газар ашиглалтын хязгаарлалт	• Төсөлтэй холбоотой газар чөлөөлөлт, газар ашиглалтын хязгаарлалт нь бууруулах арга хэмжээ аваагүй тохиолдолд эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчны сөрөг эрсдэлд хүргэж болзошгүйг хүлээн зөвшөөрдөг. Төсөлтэй холбоотой газар чөлөөлөлт, газар ашиглалтын хязгаарлалтад тавигдах шаардлагыг тогтоодог.
ESS6: Биологийн олон янз байдал ба байгалийн нөөцийн тогтвортой менежмент	• Биологийн олон янз байдлыг хамгаалж, амьд байгалийн нөөцийг тогтвортой удирдах нь тогтвортой хөгжлийн үндэс болохыг, мөн ой зэрэг амьдрах орчны экологийн үндсэн үүрэг, тэдгээрийн тэтгэдэг биологийн олон янз байдлыг хадгалахын ач холбогдлыг хүлээн зөвшөөрдөг. ESS6 нь анхдагч үйлдвэрлэл болон амьд байгалийн нөөцийг ашиглах тогтвортой менежментийг мөн хамардаг. Биологийн олон янз байдал, амьд байгалийн нөөцөд хүрэх, түүнийг ашиглах боломж нь төслийн улмаас өөрчлөгдөж болзошгүй уугуул иргэд зэрэг төслийн нөлөөлөлд өртсөн талуудын амьжиргааг харгалзан үзэх шаардлагатайг хүлээн зөвшөөрдөг.
ESS7: Уугуул иргэд	• Уугуул иргэд нь хүн амын хамгийн гадуурхагдсан, эмзэг хэсэгт ихэвчлэн хамаардгийг хүлээн зөвшөөрдөг. Тэдэнд нөлөөлөх хөгжлийн хөтөлбөр, ялангуяа тэдний өвөрмөц хэрэгцээ, хүсэл эрмэлзлийг хангах зорилготой гэгддэг, тэдний газар нутагт нөлөөлөх хөгжлийн хөтөлбөрийг төлөвлөхөд уугуул иргэдийг оролцуулахад онцгой хүчин чармайлт шаардлагатай. Уугуул иргэд, тэдний соёлын онцлог, зан үйл, уламжлалт газар нутагт нөлөөлөх төслүүд хор хохирлыг багасгах шаардлагатай арга хэмжээ авч, тэднийг үр дүнтэй оролцуулахыг хангахын тулд зээлдэгч/харилцагчийн биелүүлэх шаардлагыг тогтоодог.
ESS8: Соёлын өв	• Биет болон биет бус соёлын өв нь эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн чухал хөрөнгө, шинжлэх ухаан, түүхийн үнэт мэдээллийн эх сурвалж, хүмүүсийн соёлын онцлог, зан үйлийн салшгүй хэсэг болохыг хүлээн зөвшөөрдөг. Биет болон

Стандарт	Тодорхойлолт
	биет бус соёлын өвд учрах тухайн төслийн шууд болон хуримтлагдсан эрсдэл, нөлөөллийг үнэлэх, удирдах шаардлагыг тогтоодог.
ESS9: Уур амьсгалын өөрчлөлт	• Төслөөс үүдэх хүлэмжийн хийн (GHG) ялгарлыг багасгах, төсөлтэй холбоотой уур амьсгалын эрсдэлийг удирдах, уур амьсгалын өөрчлөлтөд тэсвэртэй байдлыг сайжруулахад хувь нэмэр оруулах шаардлагыг тогтоодог.
ESS10: Оролцогч талуудын оролцоо ба мэдээллийн ил тод байдал	• Зээлдэгч/харилцагч болон орон нутгийн иргэд, төсөл байрлах нутгийн олон нийт, төслийн ажилчид, ажилчдын төлөөлөл, бусад оролцогч талууд зэрэг төслийн нөлөөлөлд өртсөн хүмүүсийн хоорондох нээлттэй, ил тод, аюулгүй харилцааны ач холбогдлыг хүлээн зөвшөөрдөг. Утга учиртай зөвлөлдөх уулзалт, мэдээллийн ил тод байдал, гомдол барагдуулах механизм зэрэг оролцогч талуудын оролцоотой холбоотой шаардлагуудыг нэгтгэдэг.

[4] Asian Development Bank. (2024). Environmental and social framework. https://www.adb.org/who-we-are/environmental-social-requirements/environmental-social-framework

2.5 ОЛОН УЛСЫН ГЭРЭЭ, КОНВЕНЦУУД

Доорх хүснэгтэд Монгол Улсын нэгдэн орсон, Төсөлд хамааралтай олон улсын гэрээ, конвенцуудыг харуулав.

ХҮСНЭГТ 2-4: ОЛОН УЛСЫН ГЭРЭЭ, КОНВЕНЦУУД

Эрх зүйн баримт бичиг	Төсөлд хамаарах байдал	Соёрхон баталсан байдал (Монгол Улсад)
Озоны давхаргыг задалдаг бодисын тухай Монреалийн протокол, 1990	Төсөл озоны давхаргыг задалдаг бодис ашиглах эсвэл үүсгэж болзошгүй.	1996 оны 6 сарын 7-нд нэгдэн орсон (Монреаль)
Биологийн төрөл зүйлийн тухай конвенц, 1992	Төсөл байгалийн хуурай газрын амьдрах орчинд байрлана.	1993 оны 9 сарын 30-нд соёрхон баталсан, 1993 оны 12 сарын 29-нөөс хүчин төгөлдөр болсон
Аюултай хог хаягдлыг хил дамнуулан тээвэрлэх, устгахад хяналт тавих тухай Базелийн конвенц, 1989	Төсөл аюултай хог хаягдал (жишээ нь, хаягдал тос) үүсгэж болзошгүй.	1997 оны 4 сарын 15-нд соёрхон баталсан, 1997 оны 7 сарын 14-нөөс хүчин төгөлдөр болсон
НҮБ-ын Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай суурь конвенц, 1992 (UNFCCC) ба Киотогийн протокол	Төслийн барилга угсралт нь Монгол Улсын нийт ялгарлын нэг хэсэг болно. Гэвч ашиглалтын үед ялгарал хязгаарлагдмал байна.	1994 оны 3 сарын 21 (UNFCCC), 2005 оны 2 сарын 16 (Киотогийн протокол)-нөөс хүчин төгөлдөр болсон
Ажилчдад нөхөн олговор олгох (осол) тухай конвенц, 1925	Төсөлд хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн эрсдэл бий.	1956 оны 2 сарын 16-наас хүчин төгөлдөр болсон
Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай конвенц, 1981	Төсөлд хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн эрсдэл бий.	1998 оны 2 сарын 3-нд соёрхон баталсан

Эрх зүйн баримт бичиг	Төсөлд хамаарах байдал	Соёрхон баталсан байдал (Монгол Улсад)
Нүүдлийн зэрлэг амьтдыг хамгаалах тухай конвенц, 1991	Төсөл нүүдлийн шувууны зүйлүүдэд нөлөөлж болзошгүй	1999 оны 11 сарын 1-нд соёрхон баталсан[5]
Эрчим хүчний хартийн гэрээний Эрчим хүчний хэмнэлт ба холбогдох байгаль орчны асуудлын тухай протокол, 1994	Төсөл нь Монгол Улсын эрчим хүчний бүтцэд хувь нэмэр оруулах эрчим хүч үйлдвэрлэх төсөл	2000 оны 3 сарын 19-нд соёрхон баталсан[6]
Удаан задардаг органик бохирдуулагчийн тухай Стокгольмын конвенц, 2001	Төсөл турбинд удаан задардаг органик бохирдуулагчийн (POP) жагсаалтад орсон химийн бодис ашиглаж болзошгүй	2003 оны 11 сарын 7-нд соёрхон баталсан
Эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөө, зохион байгуулалтад орох эрхийг хамгаалах тухай ОУХБ-ын 87 дугаар конвенц	Төсөл нь орон нутгийн ажиллах хүчийг ажиллуулж, туслан гүйцэтгэгчээр дамжуулан ажиллуулах бөгөөд олон улсын конвенцуудыг дагаж мөрдөнө	1969 оны 6 сарын 3-нд соёрхон баталсан
Зохион байгуулалтад орох, хамтын хэлэлцээр хийх эрхийн тухай ОУХБ-ын 98 дугаар конвенц		1969 оны 6 сарын 3-нд соёрхон баталсан
Албадан хөдөлмөрийн тухай ОУХБ-ын 29 дүгээр конвенц		2005 оны 3 сарын 15-нд соёрхон баталсан
Албадан хөдөлмөрийг устгах тухай ОУХБ-ын 105 дугаар конвенц		2005 оны 3 сарын 15-нд соёрхон баталсан
Хөдөлмөр эрхлэх насны доод хязгаарын тухай ОУХБ-ын 138 дугаар конвенц		2022 оны 12 сарын 16-нд соёрхон баталсан
Хүүхдийн хөдөлмөрийн хамгийн муу хэлбэрийн тухай ОУХБ-ын 182 дугаар конвенц		2001 оны 2 сарын 26-нд соёрхон баталсан
Тэгш хөлс олгох тухай ОУХБ-ын 100 дугаар конвенц, Хөдөлмөр эрхлэлт, ажил мэргэжлийн ялгаварлан гадуурхалтын тухай ОУХБ-ын 111 дүгээр конвенц		1969 оны 6 сарын 3-нд соёрхон баталсан
Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай ОУХБ-ын 155 дугаар конвенц		1998 оны 2 сарын 3-нд соёрхон баталсан
НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц, 32.1 дүгээр зүйл		1990 онд соёрхон баталсан

[5] https://www.cms.int/en/convention-text [2021 оны 8 сард хандсан]

[6] https://iea.uoregon.edu/treaty-text/3203 [2021 оны 8 сард хандсан]

2.5.1 Монреалийн протокол, 1990

Озоны давхаргыг задалдаг бодисын тухай Монреалийн протокол (1990) нь озоны давхаргын задралд хүргэдэг хэд хэдэн озон задалдаг бодисын (ODS) үйлдвэрлэлийг үе

шаттай зогсоох замаар озоны давхаргыг хамгаалах зорилготой олон улсын гэрээ юм. Гэрээнд ODS-ийн бүлэг тус бүрээр тухайн бүлгийн ODS-ийн үйлдвэрлэлийг зогсоож, эцэст нь устгах хуваарийг тогтоосон.

2.5.2 Биологийн төрөл зүйлийн тухай конвенц, 1992

Биологийн төрөл зүйлийн тухай конвенц нь биологийн олон янз байдлыг хамгаалах, түүний бүрэлдэхүүн хэсгийг тогтвортой ашиглах, генетик нөөцөөс бий болох үр өгөөжийг шударга, тэгш хуваарилах гэсэн гурван үндсэн зорилготой олон талт гэрээ юм. Тухайн нутаг дэвсгэрийн биологийн олон янз байдлыг тодорхойлж, хянах, шаардлагатай хамгааллын арга хэмжээ авахыг шаарддаг.

2.5.3 Базелийн конвенц, 1989

Базелийн конвенц (1989)-ийг аюултай хог хаягдлын олон улсын тээвэрлэлтийн асуудлын талаарх дэлхий нийтийн ойлголт нэмэгдэж байгаатай холбогдуулан НҮБ-ын Байгаль орчны хөтөлбөрийн (UNEP) ивээл дор боловсруулсан. Базелийн конвенц нь аюултай хог хаягдлыг хил дамнуулан тээвэрлэхийг хатуу зохицуулдаг анхны бөгөөд хамгийн чухал дэлхийн байгаль орчны гэрээ юм. Энэ нь талуудад, ялангуяа устгах үйл явцын үед байгаль орчинд ээлтэй менежментийг хангах үүрэг хүлээлгэдэг. Монгол Улс Базелийн конвенцийг 1997 онд соёрхон баталсан.

Конвенцийн зорилтууд нь:

- Хог хаягдлыг үүссэн газар буюу эх үүсвэрт нь аль болох ойр устгахыг хангах;
- Хил дамнасан хог хаягдлыг бууруулах, зайлсхийх боломжгүй бол байгаль орчинд ээлтэй, үр ашигтай байдлаар устгах;
- Хөгжиж буй орнуудад аюултай хог хаягдал болон түүний үүсэлтийн менежментэд туслалцаа үзүүлэх;
- Конвенц нь Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагын (OECD) гишүүн орнуудаас OECD-ийн бус орнууд руу аюултай хог хаягдал экспортлохыг хориглодог.

2.5.4 Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай Киотогийн протокол (UNFCCC)

Монгол Улс UNFCCC-д гарын үсэг зурж, 1993 онд конвенцийг соёрхон баталсан. Энэ нь Монгол Улсад ирээдүйн хөгжил конвенцийн нөхцөлийг хангахыг баталгаажуулах үүрэг хүлээлгэдэг. Энэ Төсөлд хүлэмжийн хий үүсгэх боломжтой холбоотой шаардлагууд хамаарна. Мөн хамааралтай бусад нөхцөлд:

- Холбогдох салбаруудад эрчим хүчний хэмнэлтийг нэмэгдүүлэх;
- Хүлэмжийн хийг шингээгч, хуримтлуулагчийг хамгаалах, нэмэгдүүлэх;
- Ойн тогтвортой менежмент, ой үүсгэх, ойжуулалтыг дэмжих;
- Хөдөө аж ахуйн тогтвортой хэлбэрийг дэмжих;
- Хүлэмжийн хийн ялгарлыг хязгаарлах болон/эсвэл бууруулах арга хэмжээ хэрэгжүүлэх;
- Метаны ялгарлыг хязгаарлах болон/эсвэл бууруулах.

2.5.5 НҮБ-ын Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай суурь конвенцийн Парисын хэлэлцээр

Монгол Улс Парисын хэлэлцээрт 2016 оны 4 сарын 22-нд гарын үсэг зурж, 2016 оны 9 сарын 21-нд соёрхон баталсан. Энэхүү хэлэлцээрийн дагуу Монгол Улс 2030 он гэхэд ялгарлыг 27.2%-иар бууруулах зорилттойгоор Үндэсний тодорхойлсон хувь нэмэрт (NDC) оролцохоо амласан.[7]

2.5.6 Ажилчдад нөхөн олговор олгох (осол) тухай конвенц, 1925

Ажилчдад нөхөн олговор олгох (осол) тухай конвенц нь Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын конвенц бөгөөд үйлдвэрлэлийн ослын улмаас бие махбодын гэмтэл авсан ажилчдад наад зах нь конвенцид заасантай тэнцүү нөхцөлөөр нөхөн олговор олгохыг заасан.

2.5.7 Нүүдлийн зэрлэг амьтдыг хамгаалах тухай конвенц, 1991

Нүүдлийн зүйлийн тухай конвенц нь дэлхийн хэмжээнд зэрлэг амьтан, тэдгээрийн амьдрах орчныг хамгаалах замаар нүүдлийн зүйлүүдийг тархалтын бүх нутагт нь хамгаалах зорилготой олон улсын хэлэлцээр юм. Энэхүү конвенцид гарын үсэг зурсан талууд хамгааллын байдал нь тааламжгүй нүүдлийн зүйлүүдэд онцгой анхаарч, зүйлүүд болон тэдгээрийн амьдрах орчныг хамгаалахад шаардлагатай арга хэмжээ авахаар тохиролцдог. Конвенцийн гол агуулга нь аливаа нүүдлийн зүйлийг ховордохоос сэргийлэх арга хэмжээ авах хэрэгцээ юм.

[7] Dolgor, S., 2021. Partnership for Ambitious Climate Action in Mongolia. https://mongolia.un.org/en/106855-partnership-ambitious-climate-action-mongolia [2020 оны 8 сард хандсан]

2.5.8 Эрчим хүчний хэмнэлт ба холбогдох байгаль орчны асуудлын тухай Эрчим хүчний хартийн протокол, 1994

Эрчим хүчний хартийн протоколын зорилт нь тогтвортой хөгжилд нийцсэн эрчим хүчний хэмнэлтийн бодлогыг дэмжих, үйлдвэрлэгч болон хэрэглэгчдийг эрчим хүчийг аль болох хэмнэлттэй, үр ашигтай, байгаль орчинд ээлтэй ашиглахад хөтлөх суурь нөхцөлийг бүрдүүлэх, мөн эрчим хүчний хэмнэлтийн салбарт хамтын ажиллагааг дэмжих явдал юм. Протоколын талууд эрчим хүчний хэмнэлтийг сайжруулах, улмаар байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулахад чиглэсэн стратеги, бодлогын зорилтыг боловсруулахаар тохиролцдог.

2.5.9 Удаан задардаг органик бохирдуулагчийн тухай Стокгольмын конвенц, 2001

Стокгольмын конвенц нь байгаль орчинд удаан хугацаанд задралгүй хадгалагддаг химийн бодис болох удаан задардаг органик бохирдуулагчаас (POP) хүний эрүүл мэнд, байгаль орчныг хамгаалах дэлхийн гэрээ юм. Стокгольмын конвенц нь POP-ийн ялгаруулалтыг арилгах эсвэл бууруулахад анхаарч, хүлээн зөвшөөрөгдөхгүй хэмжээнд аюултай гэж тодорхойлогдсон нэмэлт химийн бодисыг зохицуулах тогтолцоог хэрэгжүүлдэг.

2.6 ХОЛБОГДОХ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ СТАНДАРТУУД

Агаарын чанарт нөлөөлөх бохирдуулагч нь зөвхөн тээврийн хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжөөс ялгарах бөгөөд эдгээр нь Төслийн барилга угсралт, ашиглалтын үе шатны турш дуу чимээ ч гаргана. Иймд Төсөл хэрэгжүүлэгч нь Төслийн бүх үе шатыг хэрэгжүүлэх явцад агаарын чанарыг хамгаалах, хөрсний бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх, бохирдлыг хянахтай холбоотой байгаль орчны стандартыг тогтоосон дараах стандартуудыг наад зах нь мөрдөх ёстой.

2.6.1 Агаарын чанарыг хамгаалах ба хяналт шинжилгээний стандартууд

Хүрээлэн буй агаарын чанарын стандартыг Төслийн барилга угсралт, ашиглалтын бүх үе шатанд мөрдүүлнэ. Агаарын чанарыг хамгаалах үндэсний стандартад дараах стандартууд багтана:

2.6.1.1 MNS 4585:2016 Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага

Энэхүү стандартын зорилго нь хот, орон сууц, оффис, үзвэр үйлчилгээний газар, нийтийн үйлчилгээний орон зай, барилгын талбайн дотор болон гадна агаарын чанарыг тухайн байгууламжийн төлөвлөлт, ашиглалтын үе шатны турш шалгах, үнэлэх, хянах явдал юм.

Төслийн ойролцоо байгаа ажилчид болон орон нутгийн хүн амд хор хөнөөлтэй нөлөөллөөс зайлсхийхийн тулд агаарын чанарын хяналт шинжилгээний үр дүнг үнэлэхэд энэхүү стандартыг Төслийн барилга угсралт, ашиглалтын үе шатанд хэрэглэнэ.

2.6.1.2 MNS 5885:2008 Агаар бохирдуулагч бодисын зөвшөөрөгдөх агууламж. Техникийн ерөнхий шаардлага

Энэхүү стандартын зорилго нь хүрээлэн буй агаар дахь агаар бохирдуулагч бодисын зөвшөөрөгдөх түвшинг шалгах, үнэлэх, хянах явдал юм.

Төслийн үйл ажиллагаа стандартаар зөвшөөрөгдсөнөөс хэтрүүлэн ялгаруулахгүй байхыг хангахын тулд Төсөл энэхүү стандартыг хүрээлэн буй агаар дахь агаар бохирдуулагч бодисын зөвшөөрөгдөх түвшний хяналт шинжилгээ, үнэлгээ, хяналтад хэрэглэнэ.

2.6.2 Хөрс хамгаалалттай холбоотой стандартууд

2.6.2.1 MNS 5850:2019 Хөрсний чанар. Хөрс бохирдуулагч элемент ба бодис

Энэхүү стандарт нь Монгол Улсын хөрсөнд байж болох бохирдуулагч болон элементийн ялгаруулалтын хамгийн их зөвшөөрөгдөх түвшинг тогтоодог. Хэрэв бохирдуулагч болон элементийн агууламж хөрсний чанарын стандартаар тогтоосон зөвшөөрөгдөх түвшнээс хэтэрвэл тухайн хөрсийг бохирдсонд тооцно.

Энэхүү стандарт нь Төсөлд хамаарах бөгөөд Төслийн барилга угсралт, ашиглалтын үе шат нь стандартаар хөрс бохирдуулагч гэж тооцогдох элементүүдээр Төслийн талбайн хөрсийг бохирдуулж байгаа эсэхийг тодорхойлохын тулд хөрсний хяналт шинжилгээний үнэлгээнд хэрэглэнэ.

2.6.2.2 MNS 5916:2008 Байгаль орчин. Шороон ажлын үед хөрсний үржил шимт давхаргыг хуулах, түр хадгалахад тавих шаардлага

Энэхүү стандарт нь шороон ажлын үед үржил шимт хөрсийг хуулах, хадгалахад тавигдах шаардлагыг тодорхойлдог.

Нөхөн сэргээлт хийх боломжтой байлгахын тулд хөрсний өнгөн давхаргыг зохих ёсоор хуулж, овоолохыг хангах зорилгоор энэ Төслийн барилгын ажлын явцад энэхүү стандартаар тогтоосон босгыг мөрдөнө.

2.6.2.3 MNS 5917:2008 Байгаль орчин. Уул уурхайн үйл ажиллагааны улмаас эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт. Техникийн ерөнхий шаардлага

Энэхүү стандарт нь нөхөн сэргээсэн газарт тавих ерөнхий шаардлагыг тодорхойлох зорилготой. Энэхүү стандарт нь үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааны явцад эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлтэд хамаарна.

Төсөл нь барилга угсралтын үйл ажиллагааны явцад эвдэрсэн газрыг нөхөн сэргээхдээ энэхүү стандартыг харгалзан үзэх ёстой. Одоогоор үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааны явцад эвдэрсэн газрыг нөхөн сэргээх стандарт үйл явц байхгүй.

2.6.3 Усны объектыг хамгаалахтай холбоотой стандартууд

2.6.3.1 MNS 6148:2010 Усны чанар. Гүний усыг бохирдуулах бодисын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ

Энэхүү стандарт нь газар доорх усны объектод байхыг зөвшөөрөх бохирдуулагч болон элементийн дээд хэмжээг тогтоодог. Стандартаар тогтоосон босго хэтэрсэн бол тухайн усны объектыг бохирдсонд тооцно. Энэхүү стандартыг хүний эрхэлдэг үйлдвэрлэлийн болон ахуйн үйл ажиллагаанаас үүсэх бохирдуулагчийн хүрээнд мөн хэрэглэнэ.

Төслийн ажилчид болон орон нутгийн хүн амд хор хөнөөл учруулж болзошгүй усны бохирдлоос урьдчилан сэргийлэхийн тулд Төслийн барилга угсралт, ашиглалтын үе шатанд гүний усны чанарыг хянах зорилгоор энэхүү стандартыг Төслийн хүрээнд хэрэглэнэ.

2.6.3.2 MNS 0900:2018 Байгаль орчин, эрүүл мэндийг хамгаалах, аюулгүй байдал. Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, чанар, аюулгүй байдлын үнэлгээ

Энэхүү стандарт нь төвлөрсөн болон төвлөрсөн бус эх үүсвэрээс хэрэглээ, ахуйн хэрэгцээнд зориулсан усыг (олборлох, нөөцлөх, чанарыг сайжруулах, түгээх, тээвэрлэх, савлах) хэрэглэгчдэд түгээхтэй холбоотой эрүүл ахуйн стандартыг хэрэгжүүлэх, чанарын хяналтыг хэрэглэх, аюулгүй байдлын стандартыг хангах бүх үйл явцад хамаарна.

Бохирдсон усаар дамжуулан ажилчид болон орон нутгийн хүн амд хор хөнөөл учруулахаас зайлсхийхийн тулд Төсөл нь барилга угсралт, ашиглалтын үе шатанд усны чанарыг хянахдаа энэхүү стандартыг мөрдөх ёстой.

2.6.3.3 MNS 4943:2015 Хаягдал ус. Техникийн ерөнхий шаардлага

Энэхүү стандарт нь ахуйн, үйлдвэрлэлийн, үйлчилгээний хэрэглээнээс үүссэн хаягдал усыг байгаль орчинд нийлүүлж буй иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад хамаарна. Энэхүү стандартыг хаягдал усыг байгаль орчинд нийлүүлэх үйл явцыг хянахад ашигладаг. Мөн хаягдал усыг зохисгүй нийлүүлсний улмаас ногдох усны бохирдлын төлбөр, нөхөн төлбөрийн хэмжээг тогтоох үндэс болдог.

Ажилчид болон орон нутгийн хүн амд хор хөнөөлтэй нөлөөллөөс зайлсхийхийн тулд Төсөл нь стандартад заасан шаардлагын дагуу хаягдал усыг зохих ёсоор цэвэрлэж байгааг хянах замаар энэхүү стандартыг практикт хэрэгжүүлэх ёстой.

2.6.4 Хөдөлгүүрийн утаа ялгаруулалттай холбоотой стандартууд

2.6.4.1 MNS 5013:2009 Бензин хөдөлгүүрт автомашин. Утааны хийн бохирдуулах бодисын хүлцэх дээд хэмжээ ба хэмжих арга

Энэхүү стандарт нь бензин хөдөлгүүрт тээврийн хэрэгслийн утаанд агуулагдах агаар бохирдуулагчийн зөвшөөрөгдөх босгыг тогтоодог. Мөн агаарын бохирдол болон хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулахын тулд Төслийн ашиглаж буй тээврийн хэрэгслийн ашиглалт, техникийн байдалд тавих байгаль орчны хяналтыг бэхжүүлж, тээврийн хэрэгслийн хэрэглээнээс агаар мандалд ялгарах агаар бохирдуулагчийн хэмжээг бууруулах зорилготой.

Төсөл хэрэгжүүлэгч барилгын гүйцэтгэгч болон/эсвэл туслан гүйцэтгэгчийг хөлслөхдөө Төслийн барилга угсралтын үе шатанд ашиглах машин механизм, тээврийн хэрэгсэл стандартаар тогтоосон шаардлагыг хангаж байгаа эсэхийг хангахын тулд энэхүү стандартыг анхаарах ёстой.

2.6.4.2 MNS 5014:2009 Дизель хөдөлгүүрт автомашин. Утааны тунгалаг бусын хүлцэх дээд хэмжээ ба хэмжих арга

Дизель хөдөлгүүрийн ялгаруулалтын зөвшөөрөгдөх дээд босго нь дизель хөдөлгүүрт тээврийн хэрэгсэлд хамаарах бөгөөд зөвлөмж болгосон хэмжилтийн арга, мөн хэмжих багажид тавигдах техникийн болон аюулгүй байдлын шаардлагыг бүгдийг энэхүү стандартад жагсаасан.

2.7 ОЛОН УЛСЫН САЛБАРЫН САЙН ТУРШЛАГЫН УДИРДАМЖУУД

NZE нь нөлөөллийн үнэлгээний судалгаа болон Төслийн үйл ажиллагааг олон улсын салбарын сайн туршлагад (GIIP) нийцүүлэн хэрэгжүүлнэ. NZE-ийн ESIA боловсруулахад харгалзан үзэх холбогдох удирдамжид:

- IFC-ийн Байгаль орчин, нийгмийн тогтвортой байдлын гүйцэтгэлийн стандартууд (2012);
- IFC-ийн Байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын (EHS) удирдамжууд, үүнд:
  - EHS-ийн ерөнхий удирдамж (2007);
  - Байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын EHS удирдамж (2007);
  - Салхины эрчим хүчний EHS удирдамж (2015);
  - Цахилгаан эрчим хүч дамжуулах, түгээх EHS удирдамж (2007).
- Экваторын зарчмууд IV.

2.8 МОНГОЛ УЛСЫН ЯЛГАРЛЫН УДИРДАМЖУУД

2.8.1 Агаарт ялгарах бохирдол

Агаар бохирдуулагчийн зөвшөөрөгдөх түвшинг Агаарын тухай хууль (2012) болон Монгол Улсын үндэсний стандарт "MNS 4585:2016 Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага – Химийн нөлөөлөл"-өөр зохицуулдаг. Босго утгыг доорх Хүснэгт 2-5-д үзүүлэв.

ХҮСНЭГТ 2-5: АГААРТ ЯЛГАРАХ БОХИРДОЛ (MNS 4585:2016)

Үзүүлэлт	Арга	Нэгж	Хязгаар
Хүхрийн давхар исэл (SO2)	20 минутын дундаж	µg/m3	450
	24 цагийн дундаж		50
	Жилийн дундаж		20
Нүүрстөрөгчийн дутуу исэл (CO)	20 минутын дундаж	µg/m3	60,000
	1 цагийн дундаж		30,000
	8 цагийн дундаж		10,000
Азотын давхар исэл (NO2)	20 минутын дундаж	µg/m3	200
	24 цагийн дундаж		50
	Жилийн дундаж		40
Озон (O3)	8 цагийн дундаж	µg/m3	100
Нийт тоосонцор	20 минутын дундаж	µg/m3	500
	24 цагийн дундаж		150
	Жилийн дундаж		100

Үзүүлэлт	Арга	Нэгж	Хязгаар
PM10 тоосонцор	24 цагийн дундаж	µg/m3	100
	Жилийн дундаж		50
PM2.5 тоосонцор	24 цагийн дундаж	µg/m3	50
	Жилийн дундаж		25
Хар тугалга (Pb)	24 цагийн дундаж	µg/m3	1
	Жилийн дундаж		0.25
Бенз(а)пирен (C20N12)	24 цагийн дундаж	µg/m3	0.001

2.8.2 Дуу чимээний түвшний үзүүлэлтүүд

Өдрийн (07:00–22:00 цаг) болон шөнийн (22:00–07:00 цаг) хүрээлэн буй орчны дуу чимээний хязгаарын утгыг Монгол Улсын үндэсний стандарт "MNS 4585:2016 Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага – Физик нөлөөлөл"-өөр тогтоосон бөгөөд доорх Хүснэгт 2-6-д үзүүлэв.

ХҮСНЭГТ 2-6: ДУУ ЧИМЭЭНИЙ ТҮВШИН (MNS 4585:2016)

Хугацаа	Дундажлах хугацаа	Зөвшөөрөгдөх дээд хязгаар (dBA) [a]
Өдөр (07:00–22:00)	16 цагийн дундаж	60
Шөнө (22:00–07:00)	8 цагийн дундаж	45

а) Децибелээр илэрхийлсэн тэнцүүлсэн тасралтгүй дууны түвшин (хамгийн ойрын мэдрэг хүлээн авагч дээр)

2.8.3 Усны чанар

Усны чанарыг Усны тухай хууль (2012)-иар зохицуулах бөгөөд үзүүлэлтүүдийг Монгол Улсын үндэсний стандарт "MNS 6148:2010 Гүний усыг бохирдуулах бодисын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ" болон "MNS 0900:2018 Байгаль орчин. Эрүүл мэндийг хамгаалах. Аюулгүй байдал. Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, чанар, аюулгүй байдлын үнэлгээ"-гээр тогтоосон. Хязгаарыг доорх Хүснэгт 2-7-д үзүүлэв.

ХҮСНЭГТ 2-7: УСНЫ ЧАНАРЫН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

Хэмжилтийн үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	MNS 6148:2010	MNS 0900:2018	ДЭМБ-ын Ундны усны чанарын удирдамж 2022[8]
Хлорид ион (Cl^-)	мг/л	350	350	
Сульфат ($SO4^{2-}$)	мг/л	500	500	
Азотын давхар исэл (NO2)	мг/л	1	1	3
Нитрат ($NO3^-$)	мг/л	50	50	50
Кальцийн ион (Ca^{2+})	мг/л	-	100	
Магнийн ион (Mg^{2+})	мг/л	-	30	

Хэмжилтийн үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	MNS 6148:2010	MNS 0900:2018	ДЭМБ-ын Ундны усны чанарын удирдамж 2022[8]
Аммони ($NH4^+$)	мг/л	3	1.5	
Хатуулаг	мг-экв/л	-	7.0	
pH		6.5–8.5	6.5–8.5	
Цахилгаан дамжуулах чанар (EC)	мС/см	-	1	

[8] Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага, 2022. Ундны усны чанарын удирдамж: дөрөв дэх хэвлэл, нэг ба хоёрдугаар нэмэлтийг багтаасан. 614 х. [https://www.who.int/teams/environment-climate-change-and-health/water-sanitation-and-health/water-safety-and-quality/drinking-water-quality-guidelines, 2022 оны 8 сард хандсан]

ERM НЬ ДАРААХ УЛС, НУТАГ ДЭВСГЭРТ 140 ГАРУЙ ОФФИСТОЙ

Аргентин, Австрали, Бельги, Бразил, Канад, Хятад, Колумб, Дани, Франц, Герман, Хонконг (БНХАУ-ын ЗЗОНБ), Энэтхэг, Индонез, Ирланд, Итали, Япон, Казахстан, Кени, Малайз, Мексик, Мозамбик, Нидерланд, Шинэ Зеланд, Панам, Перу, Польш, Португал, Румын, Сингапур, Өмнөд Африк, Өмнөд Солонгос, Испани, Швейцарь, Тайвань, Тайланд, АНЭУ, Их Британи, АНУ, Вьетнам.

ERM-Hong Kong, Limited 2507 One Harbourfront, 18 Tak Fung Street, Хонконг Утас: +852 2271 3000 · Факс: +852 3015 8052 www.erm.com